EXERCITATIO ACADEMICA DE SENSU NATURAE CIRCA CURATIONES INCONGRUAS ET DE NOXA EXINDE PROVENIENTE,

Ubi

Ex indole Curationis intrinſecæ ſeu avtocraticæ, quæ ab ipſa Natura perficitur, nec non ex ſenſu, quo illa circa medicamentorum adminiſtrationem gaudet, oſtenditur, quod Curationes extrinſecus adhibitæ congruere debeant cum iſta ipſius Naturæ energia: quibus demonſtratis fons curationum incongruarum detegitur, & quæ ex illo inconvenientium curationum ſpecies promanent declaratur, ſimulque noxa, quæ ex qnalibet earum fluit, tum generalis, tum ſpecialis & ſpecialisſima recenſetur, nec non methodus medendi, qua damna illa evitari poſſunt, ſubjicitur

dirigente

GEORGIO ERNESTO Stahl/

D. & P. P.

in forma Diſſertationis inauguralis habita

a

CHRISTIANO FRIDERICO RICHTERO

Sorav. Luſat.

HALÆ, Orphanotrophii, A. M DCCVI.

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30770415_0002

PROOEMIUM.

NIl hominibus pretioſius, nil carius eſt, quam vita: hoc ſtudium eorum, hic labor eſt, ut vita conſervetur. Nec homines tantum, qui mortales ſunt, vita adeo delectantur; ſed ipſe DEUS, Conditor vitæ, vitæ etiam ſummam habet rationem. Quare cum primum mortis, ac homicidii exemplum contingeret, divina ſtatim auctoritate inter homines conſtitutum fuit, ut homicidæ grauisſimas darent poenas, & capite plecterentur.

Neque vero ille tantum, qui de induſtria & frivole hominem interficiebat, in homicidarum numerum referebatur, ſed etiam, qui occaſionem tantum, & locum ad vitæ interitum dabat, ille reus habebatur.

Tantam ipſe DEus in vita conſervanda adhibuit providentiam, ut ne ille quidem a culpa abeſſet, qui, quantum in ipso erat vitæ pericula non avertebat, nec eos, qui in vitæ discrimine verſabantur, ſaltem admonebat.

Ne itaque & ego eadem hac culpa conſtringar, cavendum pro virili exiſtimavi, eoque fine præſcriptum titulo argumentum ad diſſertationem hanc inauguralem delegi. Succurrebat enim animo, in

quanto diſcrimine ægrotantes verſentur, non tantum propter morbi ipſius virulentiam, ſed ſæpe etiam propter opem illam, quæ in morbis medendis adhibetur, incongruam, pro impedimento potius quam emolumento, pro enecatione magis quam medicatione reputandam.

Quamobrem amore erga proximum compulſus, hanc, de ſenſu Naturæ circa Curationes incongruas & de Noxa exinde proveniente, Diſputationem elaborare in animum induxi, tum ut mihi ipſi, quid in morborum Curationibus vel agendum vel omittendum eſſet, eo magis inculcarem, tum aliis ad materiam hanc adeo neceſſariam adhuc accuratius ponderandam, auctor exiſterem. Neque dubito, quin multi veritatis & hominum ſalutis amantes occaſione hac ipſis præbita uſuri ſint, eoque allaboraturi, quo innumera fere vitæ pericula, quibus ægrotantes propter curationes inconvenientes, experientia teſte, obnoxii ſunt, tandem amoliantur.

Ingenii vero, quod tenue exiſtimamus, exiguarumque noſtrarum virium memores, Deum humillime imploramus, ut ſapientiæ ac veritatis lumine nos ſuffulciat, quo omnia, quæ ſcripturi ſumus cum veritate & experientia conveniant, & ad nominis ſui gloriam, ægrorumque emolumentum feliciter cedant.

I. N. J

I. N. J.

CAPUT I.

DE
Operatione Naturæ Medicatricis adverſus morbos neceſſaria:
SEU
De Curatione intrinſeca.

§. I.

CUm mortalium corpora inter mortis tela continuo verſentur, periculoque corruptionis ſuborituræ nullo non tempore expoſita ſint; admiramur providentiam ſapientiſſimi Conditoris, qua ſpiritum humanum, corporis ſui rectorem, ea adornavit ſapientia & facultate, ut corpus adverſus injuriam ab innumeris fere rebus, qvibus ne carere quidem aliquatenus homo poteſt, ipſi imminentem defendere, læſionesque amoliri valeat. Quod vero Natura hac virtute gaudeat, totus ille membrorum apparatus teſtatur, qvæ in hunc finem Natura ipſa conſtruxiſſe videtur, ut depurationi humorum ceterarumque partium inſerviant, quorum & figura & ſtructura & ſitus exacte huic intentioni reſpondet, uſusque eorum quotidianus confirmat, cum talia per ea quotidie excernantur, qvæ mortem inferre poſſent. Impuritates enim, quæ per alvum, per pectus, nares, per urinam & per continuam exhalationem expelluntur, ſunt non tantum ſuperflua, ſed noxia etiam, ſi diutius, quam par eſt, in corpore retineantur, recrementa. Nec minus dubitamus, quin omnes fere motus, ut vocant, vitales eo tendant,

Natura corpus conſervat a corruptione.

per membra expurgandis ſordibus dicata.

per motus vitales

dant, vt ſcilicet corruptionis impetus a corpore averruncetur.

§. II. Hanc Sui corporis defenſionem provida Natura non illo tantum ſecretionis, qvæ inqvinamentorum eſt, excretioniſque actu, ſed potiſſimum motu ſangvinis ceterorumque humorum progreſſivo perficit, qvippe, qvo fluiditas, calor, mixtioque eorum integra conſervatur. Humores enim, ſi partes, qvibus illi conſiſtunt, ſpectes, promptiſſime primo in lentorem & ſpiſſeſcentiam, utpote primum corruptionis gradum; deinde vero in ulteriores gravioreſque læſiones cito ruunt. Ideo hæc omnia, qvæ de ſecretione, excretione reliqviſque motibus dicta ſunt, abſque intermiſſione, diu noctuque, in qvolibet homine, etiam ſano, fiunt, ob nullam aliam cauſam, niſi ut Corruptela præcaveatur.

& ſangvinis circulationem.

§. III. Has operationes, vitæque, ad qvam collineant, conſervationem, Animæ, eique ſoli, adſcribimus, eamque qvatenus vitæ præeſt naturali, Naturam vocamus: non obſtante mechaniſmo, omnium & ſingularum corporis partium, qvem ipſarum ſtructura & forma, inprimis vero omnium partium admirabilis ſitus & cohærentia oſtendunt, qui vero non in proprio ipſarum & activo qvodam motu conſiſtit. Multæ enim inveniuntur machinæ per ſtructurã & formam ſuam ad certum qvendam motum aptæ, qvæ tamen ipſo motu, niſi aliunde adveniat, deſtituuntur. Globus, qvatenus rotundus, mobilis qvidem eſt; motu vero caret: rotæ, qvibus utuntur opifices, rotari neceſſe habent; omniaque inſtrumenta artificum opificumque aptitudine qvadam ad motum certum edendum, mechanica qvidem gaudent, motus vero ipſe ab opifice pro ipſius lubitu impertitur. Qvod ſi qvis nonnullas machinas laudare vellet, qvæ absque motore peculiari, ſemper

Ab anima pendent motus.

non a Mechaniſmo,

qvi in corporis partibus affirmatur,

ſemper præſente, motum ſuum vel â pondere, vel ab impulſu, vel â preſſione cujuſdam materiæ recipiant, ut horologia, molæ & hydrauli, non tamen ab iſtis ad corpus humanum vivum valeret argumentatio. Etſi enim, v.gr. cor, cum annexis arteriis per totum corpus diſperſis machinam qvaſi referat hydraulicam, propterea tamen inde non probari poteſt, motum ſanguinis vel aeris preſſione vel alia vi externa effici: qvemadmodum aquam in machinæ ſuæ ductibus â tali vi externa motam videmus: cum ex ea Cordis & arteriarum ſtructura hoc tantum pateat, fieri quam commodiſſime poſſe, ut ſanguis ê corde, adjuvante hoc partium mechaniſmo ad omnes corporis partes certi cujusdam agentis opera propellatur, neutiquam vero propria quadam virtute id fieri. Mouendi enim ratio, qua ſanguis in corpore pellitur, ab illa, qua aqua in machina hydraulica mouetur, toto coelo differt: nam ſanguis, peculiari motu, per diaſtolen, in cor recipitur, & alio iterum motu, per ſyſtolen, ê corde propellitur; cum aqua immotis organis in machinam tantum irruat.

§. IV. Deinde internæ illæ vitalium aliorumque motuum corporis mutationes ſpontaneæ, ceteræque quæ illos comitantur circumſtantiæ immateriales, *temporis* ſcilicet, quo quisque motus peragitur, *electionis* organi, quo quilibet perficitur, *proportionis*, qvæ in materiæ movendæ motu tenetur, imo *voluntatis*, qua motus nonnunquam vel negliguntur vel efficiuntur, hæ inquam, rationes immateriales, ſi recte perpenduntur, immateriale nobis monſtrant agens internum & intelligens, Animam ſcilicet, utpote quæ circumſtantias has immateriales obſeruat & dirigit, machinamque corporis â reliquis prædictis machinis prorſus diſtinguit.

quod probatur 1. ex circumſtantiis motuum immaterialibus

2.
ex arctisſimo vinculo motionum animi & vitalium.

§. V. Hoc magis adhuc eluceſcit ex inſigni accurataque convenientia, & indiſſolubili, quamdiu vita durat, nexu, quo motus animi & vitales inter ſe vincti ſunt. Æque enim ac oculus alter ſine altero non poteſt moveri; ita nec animus, dexter quaſi animæ oculus, quo ſpiritualia reſpicit, unquam turbatur, ut non eodem momento alteratio quædam in Natura, tanquam ſiniſtro animæ oculo, qui ad corporalia quidem defixus eſt, ſeu in motibus vitalibus, exoriatur; Unde etiam appetitus, digeſtio ciborum, excretio urinæ, bilis, alvi, ſudoris univerſusque humorum motus ſimul ſenſibiliter afficitur. Reliqua, quæ pro ſententia noſtra dici poterant, brevitatis cauſa omittimus: quæ vero omnia ab Excell. Dn. D. Præſide publice jam argumentis firmisſimis ſtabilita ſunt.

Eadem natura corporis conſervatrix & medicatrix,

§. VI. Eſt itaque Natura corporis ſui *conſervatrix*, motuum vitalium præſes, quos, ut paulo ante dictum eſt, propterea producit, ut corpus integrum, & a læſionibus imminentibus inviolatum, i. e. ſanum conſervetur. Quodſi vero nihilominus noxa ſeu corruptio quædam oborta ſit, aut proxime oritura videatur metuenda, tunc eadem Natura a Deo conditore corporis ſui conſtituta eſt *medicatrix*: Uterque enim actus nempe conſervatio, quæ in ſt. n. contingit, & medicatio, quæ in ſtatu p. n. inſtituitur, ratione intentionis & effectus, unus idemque eſt. Conſervatio enim illa nihil aliud eſt, quam perpetua corporis medicatio; & medicatio, quam Natura adhibet, eſt nihil aliud, quam corporis conſervatio. In illo actu, quem corporis conſervationem nominamus, mixtionis præſervatio, impuritatumque ſecretio & excretio intenditur; In hoc vero, quem medicationem appellamus, mixtionis correctio impuritatumque ſecretio & excretio procura-

curatur. Ex hoc intelligi poteſt, unum eundemque eſſe utrorumque actuum auctorem.

§. VII. Ut autem eo minus dubitemus, vim hanc, morbis in corpore ortis medendi, ſpiritui humano eſſe conceſſam; id ipſum etiam in brutis demonſtrabimus. His enim non inſtinctus tantum inditus eſt, quo corporis alimentum & reliqua ad vitam neceſſaria quærere ſtimulantur; Sed data ipſis etiam eſt potentia quædam ſeſe defendendi, injuriamque avertendi: in quem finem ejusmodi organis, ceu armis, nempe cornubus, unguibus, aliisque inſtrumentis inſtructa ſunt, vel in horum defectu tanta ſunt aſtutia, ut, quæ in promtu ſunt, præſente quodam periculo efficaciter uti ſciant, quid? quod adverſus læſiones, corpori illatas, morbosque medicinam applicare, ab inſtinctu illo intrinſeco ſint edocti. Ita de urſo ſauciato referunt, illum muſcum vulneri adhibere ſanguinisque effluxum hac ratione cohibere. Canes gramen devorant, vomitumque ſibi movent; canes vulnerati locum adfectũ ſæpius lambentes cernuntur, quo fit, ut vulnus non purum tantum mundumque ſervent, ſed vi etiam ſalivæ ſuæ ipſius coalitionem promoveant.

quod in brutis æque oſtenditur.

§. VIII. Cum ergo hæc de naturæ etiam brutorum inſita ſanandi virtute ſufficienter teſtentur, non eſt, quod dubitemus eodem beneficio Naturam etiam hominum, & multo quidem magis, frui. Res enim ipſa poſtulare videbatur, ut Creator hominum (niſi hoc ſuum opus eodem fere momento, quo illud creaſſet, iterum interire vellet) ea ipſos ſapientia & virtute inſtrueret, qua non tantum vitam conſervarent, ſed ad metam, ab ipſo ſibi præfixam producerent. Univerſum enim hominum genus brevi extingueretur tempore, niſi mortis executio hac ipſis indita virtute ſuſpenderetur. Porro ſapientiam

Vis medicata naturæ probatur

1.
ex rei ipſius neceſſitate.

2. ex certo ægrotantium deſiderio

tiam hanc Naturæ implantatam colligimus etiam ex illo deſiderio, quo ægrotantes nonnunquam in cibum peculiarem, aut in qvamcumque aliam rem feruntur, quarum uſu ſanatos fuiſſe exempla docent. Nec ſemper ab ejuſmodi deſiderio abeſt ratio: nam e. gr. quidam febri tertiana laborans halecem appetebat illoque comeſo convaluit: ſal enim marinum, quod halecibus ineſt, ipſi digeſtivi loco inſervire potuit. Alius ægrotans cretam deſiderauit, quæ abſorbendi facultate prædita eſt.

3. ex ſomniis, quibus nonnulla medicamenta edocta,

Poſſem huc etiam referre ſomnia, quibus nonnunquam ægrotantes adficiuntur, & medicinam quandam edocentur: qua de re multa exempla in vulgus nota ſunt. Si artis medicæ primordia recolimus, non ſine cauſa auguramur, quod plurima medicamenta tunc temporis hac ratione fuerint patefacta, & quod Natura ipſa multarum medicinarum auctrix ſit. Vid. in *Lang. Oper. Medic. Hiſtor. Medic. pag. 7.*

4. ex hiſtoria remediorum.

Immo tam manifeſtæ & evidentes ſunt multæ admodum Naturæ operationes medicatrices, ut ipſos medicos multarum curationum methodum ab ea didiciſſe, aut ejus ſaltem imitatione inſtituiſſe, negari fere nequeat: Id quod de venæ ſectione, ſacrificatione, quas ab hæmorrhagiis ſpontaneis cum euphoria ſuccedentibus deſumpſiſſe videntur, factum eſſe exiſtimamus. Curationes per vomitoria purgantia, diaphoretica, Apophlegmatiſantia &c. a Naturæ motibus mutuatos eſſe, vero eſt ſimillimum. Sunt, qui de Clyſteribus memorant, eorum inventionem obſervatæ Ciconiarum medicationi deberi, quæ dum alvi obſtructione laborant, aquam ſibi adminiculo roſtri in alvum inſpergere viſæ fuerint.

5. ex ipſa experientia

§. IX. Confirmantur hæc, quæ de Αυτοκρατία Naturæ diximus, multis exemplis, imprimis plebejorum, qui,

qui, acutiſſimis ſæpe morbis correpti, abſque medicaminum ope, ſolo intrinſecorum motuum, qui violentiæ morbi â Natura opponuntur, auxilio conualeſcunt. In multis Turciæ Perſiæque locis Medici nulli, homineſque medicinarum plane ignari ſunt; qui quando ægrotant, ſoli Naturæ energiæ commiſſi liberantur plerumque, quanquam negandum non eſt quam plurimos ſuccumbere; quod ſine dubio propterea accidit, quia regimen, quo morbus vult gubernari, ignorant, ſubſidioque, quo non nunquam á medicis ſubueniri Naturæ neceſſe eſt, deſtituuntur. Conf. Diſp. Dn. D. Præſidis de Avtocratia Naturæ.

6. ex motibus in morbis excitatis.

§. X. Cauſam ergo ejuſmodi ſanationis, quæ abſque auxilio, extrinſecus adſcito, perpetratur, ſi inquiramus, manu quaſi ducimur ad conſiderationem eorum motuum, qui in morbis animadvertuntur, qvoſque indolis optimæ, (ut ſupra probatum eſt) deprehendimus. Propterea etiam motus hoſce â morbi eſſentia plane ſeparamus, eoſque non ad morbum, proprie dictum, referendos, nec â causa morbi productos eſſe, ſed ab ipſoſpiritu vitali, ſeu Natura medicatrice, propter morbum extingvendum effici affirmamus.

imprimis ex motibus febrilibus.

§. XI. Videamus v.gr. ſymptomata febrium præcipua & ordinaria, nimirum ſanguinis motum, calorem, ſitim, excretionem urinæ & ſudoris &c. Sane hæc omnia, tantum gradu diverſo, etiam in ſt. n. in quocunque homine obſeruamus, ſuntque iidem ipſi motus, qvos noxæ, mixtioni corporis ſemper imminenti opponi ſupra §. 2 oſtendimus. Quemadmodum igitur hi motus pro morbo nequaquam haberi poſſunt, qui potius fulcra ſanitatis ſunt; ita nec dicti motus febriles pro morbo ſunt reputandi; imprimis cum illi vigente adhuc morbo, abeſſe,

qui motus neque morbi ipſi

etſi nunquam ſalutariter, poſſint. Quem enim latet, quod, qui febribus malignis ægrotant, ii nonnunquam neque de calore, neque de ſiti, neque de aliis tali morbo familiaribus ſymptomatibus conquerantur, quanquam vel vehementiſſimo contagii fermento ſint infecti, id quod autem utplurimum mortis ſubſecuturæ indicio eſſe ſolet: è contrario vero ſpes major effulget, ſi ſuperius recenſita ſymptomata, debito tamen modo & ordine appareant.

neque modificantur a materia morbifica.

§. XII. Deinde non ſemper motus illos ad materiarum ſeu impuritatum aut præſentiam aut qualitatem, aut quantitatem metiri poſſumus, quod tamen fieri deberet, ſi motus illi a materia morbifica, tanquam effectus producerentur; ſed potius ſecundum naturæ indolem activitatem & apprehenſionem, de iis judicandum eſt.

ſed ab agentis indole & apprehenſione,

Ratione *indolis* quidem pro temperamenti diverſitate, diverſe motus illi inſtituuntur, & utplurimum animi habitum ſequuntur. Ita v. gr. in Cholericis, ſecundum indolem hujus temperamenti omnia, quæ in morbo contingunt, vehementiora ſunt, & cum majori impetu irruunt, omniaque ſymptomata facile mutantur, novamque quaſi morbi faciem exhibent: qvæ tamen tardiora apud Melancholicos eſſe animadvertuntur, conſtantiusque perdurant, immo ſæpiſſime pertinaciter inſiſtunt. Apud Sanguineos prompte & cum vigore omnia ſuccedunt, aſt tamen abſque inſigni vehementia; maximaque omnium proportio, cum materiæ qualitate conueniens, in hoc temperamento obſervari ſolet. Apud Phlegmaticos vero, motus ſegniores ſunt & difficilius, propter temperamenti pigritiam, ad finem rite perducuntur: hinc etiam iſtorum reſtauratio lenta tardaque ſubſequitur. Ratione *activitatis* cholerici & ſanguinei ad morbos acutos pro-

proniores, qui iſtis familiariores ſunt, quam phlegmaticis, utpote ad lentos procliuioribus. Ratione *apprehenſionis* morbi fiunt vehementiores, ubi ſenſus quidam exquiſitior prægreſſus eſt; aut ubi mens imprimis ab iracundia fuit commota; aut ubi Natura periculum aliquod grave ſibi imaginatur, aut læſio parti cuidam imminet, quæ ad vitam conſervandam ſumme, immo abſolute eſt neceſſaria, quanquam materiæ qualitas non adeo maligna, quantitasque ipſius exigua eſt.

§. XIII. Jam non dicam de recurſu motuum periodico, qui certo tempore contingit, ubi nonnunquam cum impetu motus inſurgunt, deinde iterum miteſcunt, & tandem plane ceſſant, remanente nihiloſecius in corpore materia, ut vocant, morbifica, utpote, quæ ordinarie non in principio morborum, ſed quando jam motus illi deferbuerunt, in declinatione vel morbi, vel ſaltem paroxismi excernitur: quod profecto manifesto eſſe poteſt argumento, motus morbo illi familiares ortum minine a materia quadam peccante ſumſiſſe, ſed productos fuiſſe, ad materiam illam vel ſubigendam, vel excernendam. Hinc rationi admodum eſt conforme, paroxismos illos miteſcere vel ceſſare, poſtquam penſum ſuum Natura quaſi abſolvit. 7. Ex recursu motuum periodico.

§. XIV. Saluberrime etiam motus illos, & cum eo effectu, cujus gratia ſuſcepti ſunt, contingere, non medici tantum practici, ſed vulgus etiam obſervavit. Ita de febribus tertianis judicant, motus illos non eſſe ſupprimendos; conducere enim ad ſanitatem, ſi rite abſolvantur. Et quis damna etiam ignorat, quæ ex præmatura motuum illorum ſuppresſione proveniunt? Idem ex ceteris etiam febribus, nec non ex hæmorrhagiis, multisque aliis morbis clarisſime demonſtrari poſſet, niſi in 8. ex ſalutari motuum effectu.

 ea,

ea, quam citavimus, de Αὐτοκρατίᾳ naturæ diſſertatione jam ſatis eſſet expoſitum.

Curatio intrinſeca ſtatuitur ex antecedentibus.

§. XV. Ex quibus omnibus itaque colligimus, Naturam motibus ſuis corruptionis declinationem, læſionumque reſtaurationem, in morbis machinari, quam motuum oppoſitionem nos ab effectu merito *curationem intrinſecam* nominamus. Ut autem nullum plane dubium relinquatur, quin motus hi immediate ab Anima in materiam influant, iterum notamus nexum illum, de quo ſupra §. V. egimus, quo motus animi cum illis, qui in morbis oboriuntur, tanquam ex uno fonte profluentes, ita ſunt copulati, ut a ſe invicem ſeparari nequeant. Exinde fieri ſolet, ut quemadmodum ſtatus animi tranquillus & conſtans, ſtatum morbi uniformem, tranquillum, placidumque conciliat; ita animi perturbatio eandem, quæ tunc in mente obſervatur, indolem, motibus morbo junctis imprimat. Qua de re multa verba facere ſupervacaneum eſt, quia per ſe manifeſta videtur: Quis enim inficias ire poteſt, graviſſimas turbas ab iracundia, terrore, moerore & aliis animi pathematibus in ægrotantibus excitari. Quid? quod ſolæ meditationes profundæ tantum valeant, ut morbis mutationes nonnunquam inſignes poſſint inferre. De his omnibus, quæ diximus, experientiam teſtem allegare, eaque exemplis valde frequentibus confirmare poſſemus, niſi jam extra omne dubium poſita eſſent. Conf. & hic, quæ ſuperius §. 12. de convenientia ſeu harmonia morborum cum animi indole diximus.

Hujus curationis finis duplex.

§. XVI. Finis harum Naturæ operationum, ſeu curationis intrinſecæ ultimus, reſpectu corporis, quidem eſt ipſius reſtitutio; intermedius vero, reſpectu materiæ malignæ, ſeu cauſæ morbificæ, eſt ipſius correctio, ſecretio

&

& excretio. Hæc in nonnullis morbis omnia coincidunt, ut in febribus; in aliis vero, vel unum tantum eorum, nempe correctio, ut in ſpisſitudine ſanguinis; in aliis duo ſimul, correctio ſcilicet & excretio, ut in inflammationibus, intenduntur. Has intentiones exſequitur Natura motu humorum progresſivo, partiumque ſolidarum tonico, eoque vel univerſali, ut in febribus, vel particulari, ut in inflammationibus aliisque morbis particularibus; gradu vel inſigniori, ut in acutis, vel remisſiori, ut in lentis morbis, prout vel morbi ſtatus id exigit, vel Natura ad agendum prompta aut excitata eſt. Si Natura motus hos rite proſequi & feliciter ad finem poteſt perducere, ſanitatis oritur reſtauratio, omnesque motus p. n. ſponte cedunt. Ordo & proportio

§. XVII. Ut hanc Naturæ ἐνέργειαν & in operando ordinem, quem ſervat, exemplo quodam illuſtremus, demonſtrari id in febri tertiana avtocratica optime poteſt. In primis enim hujus febris diebus, excretionem huic morbo propriam, vomitum nempe, vel Diarrhoeam contingere, niſi ventriculus impuritatibus forte turgeat, ordinarie non obſervamus: ſed inſtituitur primo materiæ, v. g. viſcidæ, ventriculo primisque viis tenaciter adhærentis, quædam *correctio* & ſeparatio. Hanc Natura ipſa effuſione larga humiditatis calidæ ex univerſo corpore collectæ, & ad ventriculum deductæ, perficit: id quod durante frigore contingit; quippe tunc humores ab exterioribus corporis partibus, ad interiores, maxime ad ventriculum receſſerunt, ut pallor faciei, inanitas vaſorum, & anguſtia præcordiorum indicant: Inprimis vero etiam in hunc finem ſuſcipitur, effuſio illa ſalivæ in ventriculum deglutiendæ copioſa, quæ ſub frigore contingit, cum nauſea, ceu manifeſto indicio, tum Eadem illuſtrantur exemplo

abhorreſcentiæ Naturæ adverſus impuritates illas ventriculum replentes, tum voluntatis, ſeu intentionis illas exernendi. Eſt vero actus hic ad corrigendam muciditatem rationi omnino conformis. Muciditatem enim in aqua calida reſolvi & liqueſcere, ad minimum in tantum, ut non ita tenax adhæreat, quilibet experiri poteſt, ſi album en ovorum aquæ calidæ immittat, inprimis, motu quodam accedente. *Separationem* hujus materiæ motu illo ſuccuſationis, qui febricitantibus, ſub frigoris ſenſu familiaris eſt, facilitari, non absque cauſa exiſtimamus: movetur enim hac ratione corpus & materia in ventriculo emollita ab ea parte, cui adhæret, dimovetur, ac ad excretionem apta redditur. Rebus ita feliciter geſtis, ſub tertio vel quarto paroxysmi inſultu ſubſequitur vel vomitus vel Diarrhoea, ſeu *excretio* materiæ, motibus prægresſis ad talem excusſionem præparatæ, cui deinde ſenſibilia totius febris decrementa ſuccedunt. Posſet idem in aliis etiam morbis, inprimis criticis, demonſtrari, niſi hæc, quæ dicta ſunt, ad confirmandam theſin ſufficere crederemus.

Curationis intrinſecæ necesſitas abſoluta.

§. XVIII. Hæc Naturæ adverſus morbos operatio non utilis tantum, ſed abſolute neceſſaria eſt; nulla enim ſanitatis absque his motibus internis reſtitutio fieri poteſt; qui tamen neque a medico, neque ab ulla medicina, niſi mediate, & Naturam excitando ac ſtimulando poſſunt produci: id quod in ſequenti capite, quo de medicamentorum operatione acturi ſumus, copioſius explicabimus.

Cap. II.

Caput II.

DE

Curatione extrinſeca ſenſum Naturæ afficiente.

§. I.

In medici facultate ſitum non eſt morbos profligare, nec ipſi incumbit ſanitati ægrotantes reſtituere, qui manum tantum obſtetricem Naturæ adverſus morbos luctanti admovere, & medicamenta, quibus illa vere juvatur, debito tempore & modo ſubminiſtrare poteſt, regimen ſimul indicans, quod morbo illi, quo ægrotus laborat, conveniat: hoc enim rite tranſacto, munere ſuo defunctus eſt; quanquam ægrotantis reſtitutio non ſemper ſubſequatur. Quemadmodum enim motus vitales, quibus oritura noxa antevertitur, in ſtatu naturali; motusque morbos concomitantes, quibus noxa orta avertitur, in ſtatu præternaturali, ab ipſa natura producuntur, quod in capite antecedenti demonſtravimus: ita idem etiam de motibus, medicamentorum uſum ſeqventibus, utpote ad eundem ſcopum collineantibus, aſſerendum eſſe, perpetuo horum cum præcedentibus concentu, mutuaque eorum conſpiratione freti, arbitramur, ſanationem itaque per medicamentorum uſum inductam non tam medico, qui applicavit, ſed Naturæ, quæ admiſit, adſcribentes. Medicus miniſter tantum naturæ eſt.

§. II. Medicamentorum operationem ab ipſa Natura gubernari modus et ratio, quibus virtutem ſuam præſtant, ſatis ſuperque confirmant. Quanquam enim mechanici quid in eorum operatione nonnunquam ſubeſſe, quod a naturæ arbitrio minus dependet, fateamur: id Medicamentorum operatio naturæ eſt.

tamen

tamen tanti minime eſt, ut univerſa operandi ratio nomen exinde recipiat, cum potius â potiori fieri debeat denominatio. Præcipua enim operatio, qua ſanatio proprie perficitur, uti quidem infra tradituri ſumus, non tam eſt à medicamentis, quam ab ipſa potius Natura, quæ medicamentorum opera ad finem ſuum pro arbitrio utitur.

Mechanica medicamentorum operatio refutatur.

§. III Si medicamentorum quantitatem, qua adhiberi illa uſu receptum eſt, conſideramus, nullam prorſus inter hanc & inter efficaciam, quam edere debent, proportionem animadvertimus mechanicam. Solent enim, qui medicamentorum operationem ex regulis mechanicis deducunt, morborum etiam ſymptomata eidem rationi, nempe mechanicæ, adſcribere; in quem finem certam in quolibet morbo ſupponunt materiam, ex particulis ad operationem mechanicam idoneis onſtantem, quibus illi figuram, vel hamoſam, vel angularem, vel aliam aliquam affingunt, qua materia præſente effectus illos & ſymptomata neceſſario ſubſequi affirmant. Quemadmodum ergo morbifica talis materia non niſi in magna copia adeſſe præſumi poteſt; præcipue in illis morbis in quibus omnes ferecorporis partes ſunt affectæ, ut in morbis arthriticis, epilepticis, febribus, aliiſque: ita etiam medicamenta, quæ ad morbos illos extinguendos, ſecundum illam ſententiam adhiberi debent magna quantitate eſſent applicanda; quæ tamen ab iis ipſis, qui opiniones has fouent, doſibus, ſi materiam ſuppoſitam ſpectes, exiguis præſcribuntur, cum forte ab experientia ſint edocti ſtatum corporis, vitæque naturalis oeconomiam ea in majori copia non admiſſura eſſe. Quare non video, quomodo hæc medendi ratio cum theoria tali cohæreat. Manifeſtum enim eſt, ſi medicamentum vim ſuam edere pe-

1. ex negata propoſitione, quæ intercedere debebat inter quantitatem medicamenti ejusque effectum a medico intentum.

deberet mediantibus particulis ſuis, certam figuram præ ſe ferentibus, figuræ earum particularum, quibus læſio corpori infligitur, exacte oppoſitis; neceſſe foret, ut tanta ipſius medicamenti moles, ipſis opponeretur, quæ copiæ illarum particularum exacte reſponderet, ita quidem, ut quælibet particula materiæ morbificæ, v. gr. hamoſæ, particulam ſuam oppoſitam in medicamento inueniret, â qua poſſet obtundi. Si quis ergo vi hujus doctrinæ voti ſui compos fieri vellet, in adhibendis medicamentis, non ſcrupulorum pondera, aut ſi liquor eſt, non guttæ ſufficerent, ſed unciarum, immo librarum moles requireretur.

§. IV. Porro ſi medicus ægrotantem ſecundum leges mechanicas in integrum reſtituere ſuſciperet, competeret ipſi, ut de numero earum particularum, noxia figura præditarum, & in corpore latentium, certus ſit, ut doſin medicamenti proportionatam adhibere valeat. Et quoniam magna etiam medicamenti pars, inprimis quod terreæ eſt conſiſtentiæ, muciditatibus ventriculi, inteſtinorumque inuoluitur, & cum recrementis alui ordinariis iterum abjicitur, adeoque non integrum ad humores pertingit, perſpectum medico eſſe deberet, quantum medicamenti hac ratione pereat, ut illud poſſit ſupplere: quod ſi enim illud deficeret, non poſſet effectus exoptatus ſequi; ſin vero nimium ipſius adhiberet, tunc vi ejusdem doctrinæ, ad cujus normam curationem inſtituit, noxam corpori nouam inferret, cui deinde novum iterum medicamentum, accurata itidem proportione ac menſura opponendum eſſet, quomodo vero infinitus medico labor, ægrotanti autem morbus & dolor exoriretur. 2. Ex ipſis Mechaniſmi legibus.

§. V. Graue etiam & illud dubium eſt, quod ſententiæ huic de mechanica medicamentorum operandi 3. Ex effectu.

C ra-

ratione merito opponimus, nempe quod morbi mechaniſmo huic ficto cedere recusent. Cum enim juxta hanc hypotheſin curationes morborum infallibiliter, & leui quaſi negotio ſuccedere deberent, ac eo ſemper certiſſimo effectu, ut v. gr. piſtor panem, aut ſutor calceum conficit; nihilominus tamen obſervamus, morbos hac ra ione non curari citius, ſed potius, ſi medicus ſecundum hujus doctrinæ manuductionem medicamenta ſemper vellet adminiſtrare, tanta ex curatione naſcitura eſſent impedimenta, quæ reſtitutionem longe difficiliorem redderent, quam ſi ægrotus ſoli Naturæ energiæ relictus fuiſſet. Proinde & ſæpius accidit, ut *illi*, qui huic ſententiæ favent, experientiæ teſtimonio nonnunquam cedentes, theoriam hanc ad tempus quaſi ſeponant, & tunc quidem felicius contra morbos agant, quod conſilium etiam â Sydenhamio in præfatione ſua ejusmodi theoreticis ſuppeditatur.

4. ex applicatione medicamentorum, §. VI. Plauſibilis ſatis & curioſa ejusmodi theoria tamdiu apparet, quamdiu circa conceptus generaliores tantum verſatur: ſi vero ad ſpeciales in praxi clinica occurrentes caſus confertur, tanta ſtatim effulget rerum diverſitas, ut omnis ejusmodi ſpeculationis color atque ſpecies ſubito euaneſcat. *& quidem Opii,* Si efficaciam opii perpendimus, cujus unicum tantum granum omnes arthriticorum dolores ad tempus certum poteſt ſuſpendere: quod tamen non in patrocinium eorum, qui opio in perniciem ægrotorum abutuntur, dictum velim) quomodo talis effectus cum figura particularum ipſius poſſit conciliari; & quomodo hæ numero paucæ particulæ, particulis illis noxiis, per totum corpus diſperſis ſufficere poſſint, ſane non perſpicio.

& quorundam adſtringentium §. VII. Eodem fere modo medicamenta quædam adſtrin-

ſtringentia, v. gr. Crocus *Martis* adſtringens comparata ſunt. Hujus enim unum vel duo grana ſubjectis paulo ſenſibilioribus exhibita, ſudores per univerſum corpus erumpentes compeſcere ſolent. Econtrario nobis diaphoreticum quoddam medicamentum notum eſt, cujus pars grani dimidia ſudorem per totum corporis ambitum elicere poteſt. Sane haud intelligo, quænam proportio mechanica intercedat inter medicamentorum horum effectum, & exiguam illam quantitatem, qua adhibentur. Imaginari ſibi difficillimum eſt, quomodo exigua talis materia multis humorum libris intermixta, vim mechanice quid mouendi poſſit retinere: & incomprehenſibile penitus eſt, quantum illius materiæ ad ſingulas corporis partes deferatur, & quomodo quantitas illa fere incomprehenſibilis, quæ uni parti communicatur, non tantum unam alteramue, ſed omnes totius illius partis fibras ita poſſit afficere, ut earum omnium vel contractio vel relaxatio ſubsequatur. Quis vero eſt, quem lateat, vim v. gr. medicamentorum adſtringentium in particularum ſuarum collectione ac concentratione ſitam eſſe; ſi autem diſſipentur, vel diſpergantur, facultatem eorum vel perire, vel infringi. Si e. gr. una doſis, nempe viginti aut triginta guttæ *tincturæ* terræ Catechu liquori duodecim, ſedecim vel viginti librarum infunderentur, virtus ipſius ſtiptica penitus periret: ſi enim liquor ille ad vulnus quoddam externe adhiberetur, vim adſtringendi nullam exhiberet.

§. VIII. Nec eundem effectum medicamenta ſemper edunt, quod tamen neceſſe foret, ſi eorum operatio ratione mechanica abſolveretur. Quis enim inficias ire poteſt, vomitoria nonnunquam loco vomitus purgationem per alvum efficere, purgansque medicamentum inter-

5. Ex inconſtanti & interdum contrario medicamentorum effectu.

 ter-

terdum movere vomitum. Adſtringentium opiatorumque uſum in hæmorrhagiis profuſiones ſæpius vehementiores ſequi, experientia teſtatur. Crebra medicamentorum aſſumtio ipſis tandem omnem vim derogare poteſt, ut illum effectum, quem in principio ſenſibiliter ediderunt, non amplius præſtent. Hoc enim eſt, de quo ægrotantes nonnunquam conqueruntur: Sie hätten anfänglich in dieſer oder jener Artzney eine ſonderbare Krafft verſpüret/welche ſie aber ſo mercklich nicht mehr empfänden/nachdem ſie ſolche eine zeitlang gebraucht hätten. Quare & cuique ſuadendum eſt, ut, niſi neceſſitas poſtulet, medicamentis non utatur, quo eorum efficacia, urgentibus morbis, eo præſentior euadat. In Turcia opium frequentisſime, & majori, quam nos, copia aſſumunt, neque tamen tantus effectus inde ſequitur, qui ab uno tantum grano in noſtris locis proficiſcitur. Nouimus hominem, qui, cum ſingulis diebus magnam opii quantitatem deuoraret, loco ſomni ſeu torporis, prout ipſe affirmauit, vigorem ex illius uſu percepit.

6. ex imaginatione circa medicamentorum uſum.

§ IX. Nonnunquam operationes medicamentorum animadvertuntur, quanquam ne corporis machinam quidem attigerint. Sunt enim, qui ſi vel vomitorium, vel purgans adhibere debent, aut ſi modo alium tale quid aſſumentem cernunt, vomitu ſtatim ſeu purgatione corripiuntur. Neque deſunt, qui â ſola imaginatione, ac ſi purgans ipſis fuiſſet adhibitum, tali motu afficiuntur, quem purgans illud, ubi ſumitur, producere ſolet.

7. ex curatione ſympathetica.

§. X. Huc etiam curationes, ut vocant, ſympatheticæ referuntur. Quemadmodum enim de earum efficacia, quam in corpore exſerunt, nemo hodie dubitare poteſt, ita non videmus, quomodo earum operatio cum the-

theoria illa recepta cohæreat, & qualem particularum figuram in hoc caſu prætexere velint. Hæc enim medicamenta vel corpus plane non tangunt, vel ſi ad illud pertingant, fit tantum leuis quidam externus contactus, ita ut neque materialiter quid de ipſorum mole pereat, neque impuritates in corpore latitantes ullum cum ipſis congreſſum patiantur. De bufone exſiccato, ſub brachio hæmorrhagia laborantium poſito, practici teſtantur, illum ubi incaleſcat, ſangvinis fluxum cohibere. Si ſangvinis eorum, qui hæmorrhagia narium affecti ſunt, pars adhuc calida, linteo, vel charta recepta, igni injiciatur, ſangvinis fluxum, ſimul ac ſanguis ille fuit combuſtus, ſedatum vidimus. De pulvere illo ſympathetico, qui ex vitriolo Veneris paratur, quis ignorat, illum in ſiſtenda hæmoptyſi non inefficacem eſſe: quanquam circa ipſius uſum nihil obſeruandum, niſi, ut portio quædam hujus pulveris patinæ indatur, affuſa aquæ ſimplicis quantitate: in hanc maſſam ægrotans ſangvinem exſpuere jubetur, qui cum illa bene miſcendus & cum vaſe in calore mediocri reponendus eſt.

§. XI. Nec ſilentio hic prætermittere poſſumus qualitatem pulveris cujusdam ſympathetici, cujus uſus in Belgio, ac in quibusdam Germaniæ locis non infrequens eſt. Hoc enim pulvere pro lubitu, nunc ſudor moveri nunc vero vomitus, vel purgatio cieri poteſt: nonnullique etiam morbi eo ſolo extinguntur. Cum urina ægrotantis puluis ille miſcendus, & in calore temperato collocandus eſt, quo facto operatio ipſius in corpore ægrotantis ſeſe exſerit, & tamdiu durat, quamdiu in caloris illo gradu conſervatur. Præ omnibus his hoc inprimis admiramur, quod ille corpora etiam longisſime remota aggrediatur, virtutem in iis eandem, ac ſi præſentia eſſent exſerendo. Quanquam enim ægrotus aliquot milliaria

8. In ſpecie ex pulueris cujusdam ſympathetici uſu & effectu.

a medico ſit ſejunctus, diſtantia tamen loci efficaciam medicamenti nihil imminuit: ſufficit enim, ſi patiens urinam medico tranſmittat, medicusque pulverem hunc ipſi, debito modo, applicet, ægrotantem certiorem reddendo, quo forte tempore operatio exſpectanda, & quamdiu duratura ſit, ut regimen ab ægrotante operationi tali conforme ſervari poſſit. ſimile quid & nos cum medicamento tali hactenus tentavimus, eodem quidem cum ſuperiori, quoad operandi modum, ſucceſſu, non tamen cum pari ſemper fructu in omnibus illis, in quibus commendatur, morbis, niſi quod in hæmorrhagiis, in dentium doloribus manifeſtas virtutes ſæpius deprehenderimus.

Curationem ſympatheticam ex effluviis vim habere negat.

§. XII. Ne tamen quis ad effluvia forte recurrat, iisque certas particulas atque figuras affingat, quæ corpus ægrotantis repetant, effectumque illum ſympatheticum edant; eandem rem examinabimus, inſignem difficultatem, quam in hac ſententia invenimus, allegaturi. Annon effluvia talia, utpote materialia, in itinere abſorberentur? aut ſi cum effluviis aliorum corporum coirent, immutarentur? quis effluviis illis ſubjectum illud ac individuum, quod ingredi debent, indicare poſſet? Quis copiam eorum effluviorum poſſet comprehendere, quæ requireretur, ſi athmoſphæram, aliquot milliaria expanſam implere deberent, ut ad corpus ægrotantis poſſint pertingere? annon moles illa effluviorum, ſi colligerentur, totam maſſam, ex qua exſpirarunt, pondere longe ſuperaret, â cujus tamen pondere, ſi vaſe clauſo tenetur, nihil perditur.

Uſus medicamentorum ſitus in ciendis ſenſibus,

§. XIII. Ne vero nimis prolixi in refutanda theſi contraria evadamus, pedem hic figimus, argumentis hujus doctrinæ, ut quidem exiſtimamus, de mechanica medicamentorum operatione ſufficienter discusſis. Nos vero noſtram de eorum

quod probatur operatione ſententiam explicaturi, neque ad ſuſpectos, ut

illi

illi ſunt, in praxi medica conceptus, neque ad alias occultas qualitates provocare opus habemus: manifeſtum enim eſt, QVOD MEDICAMINA EFFICACIAM SUAM, PRÆCIPUE SENSUM VITALEM AFFICIENDO EXSERANT, pro cujus ſenſus excitati diverſitate ipſa natura hanc illamve operationem adminiſtrat. Hoc non tantũ de iis medicamentis, quæ in corpus aſſumuntur, ſed de reliquis etiam, amuletis ſcilicet & ſympatheticis, ſive ægrotus ſit præſens, ſive abſens, adhibitis, affirmamus. Quod vero ſenſus rerum, etiam abſentium, locum in homine inveniat, non eſt, quod dubitemus: ſæpius enim accidit, ut ſi Cajus, Titii conſangvineus in alio plane terrarum climate degens, vel morbo corripiatur, vel omnino moriatur, Titius inde angore ac triſtitia valde ſenſibili afficiatur, ex quo ſenſu ille, ab experientia edoctus, judicat, in gravi quodam periculo Caium verſari. Hunc animi ſenſum vulgus ita exprimere ſolet, daß ihm das Hertz ſchwer ſey / es müſſe ſich wol iemand von den ſeinigen in einer ſchweren Kranckheit befinden / oder wol gar geſtorben ſeyn. Quemadmodum igitur hunc ſenſum motus illi præternaturales, anguſtia & compresſio quædam cordis, Beklemmung des Hertzens / als ob es zerſpringen wolte / immo nonnunquam dolor ſeqvuntur: ita non aberramus, ſi etiam in hoc caſu, ubi particula quædam ipſius corporis, v. gr. ſanguis vel urina, quanquam extra corpus conſtituta, a medicamento quodam afficitur, eadem explicatione utamur, quod ſcilicet ex illo contactu, qui particulæ huic ab homine deſumtæ, & medicamento ſympathetico intercedit, ſenſus quidam ad hominem illum redundet, & Natura deinde pro ſenſus illius manuductione, motus huic ſenſui conformes inſtituat. Experientia etiam quo-

ex amuletis & ſympatheticis.

tidie

tidie comprobat, curationes per ſympathiam felicius apud eos, qui ſenſibiliores ſunt, ſuccedere.

2. ex experientia

§. XIV. Eodem modo ea etiam medicamenta, quæ in corpus aſſumuntur virtutem ſuam præſtant; ſenſum nempe in Natura excitando, quo illa, vel refocillatur, ſeu confortatur, vel ſopitur ſeu tranquillatur, vel abſolute tantum ad motum certum invitatur, quem deinde ſenſum motus certi in corpore ſeqvuntur. Hoc enim ordinarium in corpore noſtro eſt conſectarium, quod motus ſenſui ſeu irritationi ſuccedant. Qui vomitum, purgationes, cordis motus extraordinarios, motusque convulſivos materiæ cuidam vellicanti ſeu ſtimulanti tribuunt, quid aliter agunt, quam quod uſu medicamentorum ſenſum provocari, motumque ſubſequi affirment, quanquam de ſenſu motuque iſto plane aliter, quam nos quidem ſentiant. Cum itaque communis etiam medicorum ſententia non adverſus noſtram theſin, hac in parte, pugnet, non eſt, ut in eo copioſiores ſimus. Quo quis ſubtiliori inſtructus eſt ſenſu, eo facilius a medicamentis afficitur: hinc inſignis illa differentia oritur, ut medicamentum in uno corpore facilius quam in alio, & minori doſi datum effectum ſuum edat. Quoniam ergo cholerici ſenſu gaudent præ omnibus acutisſimo, hinc eſt, quod dimidia doſeos ordinariæ pars ipſis ſufficiat, ad evidentem medicamenti cujusdam efficaciam percipiendum: contra vero cum ſenſus apud paralyticos valde torpeat, fortiorem requirunt ſtimulum, doſesque medicamentorum auctiores.

§. XV. Conſpirant cum hac noſtra explicatione, omnes illæ, quas de medicamentorum operatione in antecedentibus tradidimus, obſervationes. Quicquid enim de doſium paucitate magnum effectum edentium §. 6. & 7,

& 7, de operatione unius medicamenti, vel diverſa vel contraria §. 8, de vi imaginationis in efficacia eorum vel alteranda vel augenda, & de eadem imaginatione, medicamenti munere nonnunquam fungente, §. 9. & tandem de curatione per ſympathiam in ſeqq. diximus; annon hæc omnia ſenſum quendam in homine tactum involvunt? Certe cum medicamenta ſæpius a corpore prorſus ſint remota, intelligi nequit, motus illos ſenſum talem ſequentes ab alio, quam intrinſeco & ordinario motuum principio, natura nimirum, promanare?

§. XVI. Equidem inficias ire non poſſumus, quod etiam certo reſpectu medicamenta plurima immediate in corpus ipſum, ipſiusque mixtionem agant, & effectum quendam vi particularum ſuarum proferant, ſi in hunc finem ſufficienti quantitate exhibentur. Quorſum omnia referimus, quæ vel inſigni acredine, vel particulis multis ſulphureis, reſinoſis, ſalinis, pollent. His quidem mechanicam operandi rationem, quam reſolvendo, attenuando, produnt, non penitus denegamus: quanquam ad abſolvendam curam hæc eorum virtus, uti ſuperius demonſtravimus, nequaquam ſufficit; de quo morbi, quos vocant conſuetudinales, & qui mera animi perturbatione cooriuntur, quibus itaque nulla ſæpius materia corrigenda ſubeſt, teſtantur. Quod ſi ergo ab his, quæ dicta ſunt, ad reliqua omnia vellemus argumentari, concluſio admodum foret particularis. Deinde, quanquam non negandum ſit, modo dicta medicamenta operationem reſolutionis vel attenuationis non niſi motu quodam poſſe perficere; non tamen hoc cum eo, quod ſuperius de motu, medicamentorum uſum ſequente, ſtatuimus, ullo modo pugnat: hic enim motus, qui ab ipſis medicamentis in ipſa humorum cra-

ex conſtanti naturæ ſynergia, ubi medicamenta mechanice videntur operari.

ſi perficitur, inteſtinus tantum eſt, qui nullis corporis organis indiget: propterea ejusmodi motus ſeu operatio ab illis motibus ſeu operationibus diſtingvendi ſunt, qui mediantibus quibusdam corporis partibus ceu organis, motibusque vitalibus, tonico humorumque progresſivo, utpote ab ipſa Natura oriundis, perpetrantur. Si vero motus hi poſteriores illis, ex ſola medicamentorum energia pronatis, ſuperveniant, ut plerumque fieri ſolet, a Natura ipſis voluntario adduntur. Nequaquam enim putandum eſt, ac ſi a medicamentis alterantibus ſeu corrigentibus, ſenſus Naturæ nullus moveretur: manifeſtum enim eſt acria, ſalina, ſenſum prolicere & irritare, (ut ex diureticis patet) ſulphureaque & reſinoſa ad ſudoris excretionem Naturam invitare. Quare operatio a talibus medicamentis quaſi duplex provenit, quarum una ab ipſo medicamento immediate dependet, altera vero ab ipſa Natura ſuperadditur; quanquam & prior ſæpius ſub præſidio quaſi Naturæ adminiſtretur.

ex arbitraria naturæ attentione ad ſenſationem affectam,

§. XVII. Quod vero de ſenſu, de irritatione aut ſtimulo, quæ a medicamentis Natura recipit, hactenus diximus, non ita interpretandum eſt, ac ſi motus ſubſequentes, vi illius ſtimuli, adeoque etiam mechanico quodam modo a Natura in corpus influant. Quanquam enim irritationis vis in Natura, æque ac in animo, magna eſt, nihilo tamen minus in arbitrio ipſius manet repoſitum, utrum ipſi obedire velit, nec ne? Nam quod Natura nonnunquam medicamentum quoddam aſſumtum & ſtimulum prorſus negligat, experientia monſtrat: quod in iis morbis accidit, ubi conſueta medicamentorum operatio emanet: quem medicamenti neglectum exprimere ſolent, es wolle bey den Patienten nichts mehr anſchla-

ſchlagen / auch was ihm ſonſten iederzeit geholffen hätte. Idem apparet, quando vel vomitoria, vel purgationes, vel clyſteres effectum ſuum denegant, quod ſæpius fit, ſi homo profundis meditationibus aut ſomno deditus eſt, wenn ein Vomitiv oder Purgantz/oder Clyſtir ſtehen bleibet: quod etiam de medicamentis ſudorificis, diureticis, aliisque toto die animadvertitur. Nonnunquam Natura ſtimulum quidem apprehendit, & ad motum quendam ſuſcipiendum per eum inſtigatur; ipſa tamen motum pro lubitu ad locum a medici intentione ſæpe prorſus alienum, dirigit. Quid frequentius eſt, quam quod loco fluxus menſtrui a medicamentis emmenagogis, ordinaria quidem doſi, aſt incongrue adhibitis, vel hæmoptyſis, vel mictus cruentus, vel alia hæmorrhagia producatur?

§. XVIII. Concludimus ergo, medicamenta primario ſenſum vitalem afficiendo, per Naturam operari; nonnunquam tamen operationem eorum mixtam eſſe, ex motibus, ab ipſa Natura procedentibus, quorum reſpectu Natura active ſeſe gerit; & ex motibus in craſi humorum a medicamentis immediate excitatis, quorum reſpectu Natura paſſive ſeſe habet. Longe tamen id, quod Natura ipſa contribuit, illi, quod a medicamentis immediate adfertur, antiſtat: adeoque ſanitatis reſtitutio magis ab illa operatione ſperanda & capienda, quæ a medicamentis per indirectum, mediante Natura exhibetur, quam ab ea, quæ directe ab illis in humoribus, ceterisque partibus efficiuntur.

Concluſio generalis ex antedictis.

CAPUT III.

DE

Senſu in Natura grato vel moleſto, qui ex Convenientia aut inconvenientia Curationis externæ cum curatione intrinſeca reſultat.

Seu

De curatione congrua vel incongrua.

§. I.

Medicus naturæ ſe accommodet;

EX iis, quæ ſuperiori capite dicta ſunt, facile intelligi poteſt, non licere medicò curationem juxta leges ſuæ theoriæ, utut vero ſimillimæ, inſtituere, niſi ea experientiæ exacte reſpondeat, neque enim medico eo reſpicere ſatis eſt, quid forte in oeconomia corporis locum invenire, fieri aut non fieri posſit, ſed quid revera locum inveniat & admittatur. Principium enim, quod in corpore latet, deque conſervatione tum ſui tum corporis, admodum ſollicitum eſt, neutiquam ſeſe alius arbitrio ſubmittit: ſed quoniam a Conditore ſummo corporis ſui medicus conſtitutum, atque ea cognitione ac facultate, quæ ad opus hoc requiritur, ſufficienter inſtructum eſt, pro ſuo arbitrio, ſecundum lumen illud, vim ac indolem, coelitus ipſi conceſſam, quæ legis inſtar ipſi eſt, agit. Quare omnia ea, quæ ipſi aliunde adveniunt, quibusque in corpore quid movetur, ad indolem illam, quaſi ad motuum omnium, qui in corpore fieri debent, Archetypum refert, & quatenus cum ipſo conveniant, probe explorat & dijudicat.

quia natura libere agit,

& omnia accurate examinat.

§. II.

§. II. Quoniam vero, ut hoc fiat, omnino neceſſarium eſt, ut Natura rerum omnium corpus ingredientium vel tangentium, plenam acquirat notitiam, hinc excubias ſuas ſedulo agit, i. e. ſenſationi incumbit, qua, quicquid corpori vel admovetur, vel ingeritur, examinat, cujusnam ſit virtutis ac indolis, utrum admitti debeat necne? Quod enim univerſum corpus, ſingulæque ipſius partes ſenſu gaudent, ejus hæc eſt cauſa, ut Natura ejus rei cognitionem conſequatur, qua quævis corporis partes contingruntur. Inprimis autem in illo loco ubi aditus eſt ſeu introitus ad partes nobiliores & vitales, in ore, & in ſpecie in lingua ſubtiliſſimus ſit ſenſus, & examen quaſi rigoroſum inſtituitur, antequam res aſſumtæ deglutiantur, in quem finem etiam lingua duobus nervorum paribus, adeoque præ omnibus reliquis partibus plurimis nervis prædita eſt.

examen naturæ perficitur ſenſatione, quæ

a nervis originem habet.

§. III. Senſus tamen interiores, quibus internæ partes gaudent, multo videntur eſſe ſubtiliores, omniumque acutiſſimi; quippe quibus proprie Natura ſolet dijudicare, quomodo res illatæ ad vitæ naturalis oeconomiam ſeſe habeant, & qua virtute reſpectu mixtionis corporis ſint inſtructæ. Quæ enim interdum in ſenſoriis exterioribus nullum fere ſenſum excitant, ſenſibiliter tamen partes internas afficiunt; uti ex multis medicamentis, vomitoriis, purgantibus, alliisque patet. Si quis vel caſeum, vel alium quemcunque cibum inſigniter abhorret, qui vero ipſo inſcio aliis cibis intermiſtus ipſi ad comedendum datur, ſæpius quidem contingit, ut homo talis fraudem non animadvertat, nec guſtu cibum, quem averſatur, percipiat, nihilominus tamen illo aſſumpto, angore inſigni, conatibusque vomendi, motibusque aliis, morbis etiam nonnunquam graviſſimis eum hominem corripi, experientia teſta-

Internæ partes ſenſum acutiſſimum habent.

teſtatur. Ex hoc intelligimus, quam tenero natura ſenſu utatur, in percipiendis & dijudicandis iis, quæ ad partes vitales acceſſerunt. Inter has primo loco ventriculum, reſpectu ſenſibilitatis ponimus, commune illud receptaculum earum rerum, quas natura ad corporis viſcera proxime admiſſura eſt, in quo per tenerrimum ipſius ſenſum accuratius adhucexaminantur. De hujus inſigni imo eminentiſſima ſenſibilitate omnes fere teſtantur anatomici, multorum in eo nervorum concurſum notantes: immo totus inteſtinorum, præcipue tenuium, tractus valde eſt ſenſibilis, absque dubio ob eandem rationem, ut ea, quæ naturæ moleſta ſunt, per alvum adhuc poſſint excerni, antequam ad humores atque viſcera tranſeant.

Uterque ſenſus, internus & externus in morbis augeſcit.

§. IV. Quanquam itaque ſenſus internarum partium inſignis utique & ſumme ſubtilis ſit, ſubtilior tamen longe & acutior exiſtit ille in morbis: id quod ex ſenſu etiam externo, non minus in morbis augeſcente, patet: ægroti enim omnia & vel leviſſima facilius perſentiſcunt, ita ut etiam ordinaria aeris temperies ipſis moleſta euadat, alterationesque in motu partium tonico illi exinde patiantur, dum ſenſu quodam frigidulo afficiuntur, de quo conqueri ſolent, daß ſie immer fröſtele, cum tamen, qui incolumes ſunt, eodem aere fruentes, nihil ejus ſentiant. Hæc ſenſibilitas ad animum ſeſe etiam diffundit, de quo teſtari ſolent, es greiffe ſie ein jedes ding ſo heftig an/ und möchte ſie eine fliege an der Wand ärgern. Tanta & corporis & animi ſenſibilitas in phthiſicis inprimis maxime apparet, & apud illos etiam, qui qvanquam non decumbant, ſemper tamen corporis imbecillitate quadam laborant, die immer kranken und ſchwächlich ſeyn / quorum debilitatem rectius ſenſibilitatem appellandam eſſe arbitramur. Tale quid obſervavimus in viro quodam juveni,

va-

variis corporis infirmitatibus ſæpius obnoxio, qui cum ſatis bene ſeſe habens potu calido, infuſi herbæ Thee uteretur, eoque facto, in muſeo deambularet, & ad feneſtram accedens, feneſtellam aperiret, ſtatim, ordinarium modo aerem ſentiens, male ſe habuit, & quadam fere lipothymia affectus eſt, ita ut accerſitus, eum in magna adhuc corporis infirmitate lecto decumbentem invenirem.

§. V. Summa hæc ſenſibilitas extraordinaria in partibus internis præcipue obſervatur. Hinc evenit, quod ſi ægrotantes amicorum aliorumque ſuaſu parum tantum cibi, de cetero mollis, digeſtuque facilis admittant, ſtatim anxietatem & cardialgiam perſentiſcunt, ſæpius etiam vomitu tamdiu exercentur, dum particula illa cibi, quam asſumſerunt iterum ejiciatur. Hæc ſymptomata euidentisſime e ſenſu illo manifeſto orta eſſe apparet, cum Natura curationi corporis ſui unice nunc intenta digeſtioni incumbere detrectet, corpusque cacochymicum nutrire recuſet, & propterea cibum ingeſtum iterum amoliatur. Quemnam medicorum latet, medicamenta, quæ nullum sæpe, si ab homine ſano aſſumantur, ſenſibilem effectum edunt, euidentisſime eum exhibere, si ab ægroto adhibeantur? Quis ignorat, medicamina doſi longe minori virtutem ſuam in ægrotantibus, quam hominibus ſanis præſtare. Conſtat nobis de quodam ægrotante, cui de pilulis leniter laxantibus non niſi unicam tuto asſumere licebat, cum tamen ordinaria doſis 6. vel 7. pilularum alvum vix bis terve movere ſoleat; sic alii 6. vel 7. granis copioſe laxantur, ubi alii ne 20. quidem grana ſufficiunt. Alium ægrotantem a paucis tantum granis Nitri depurati, vel Tartari Vitriolati diarrhoeam paſſum eſſe, ſæpius animadvertimus.

Senſus internus in morbis multo acutior

§. VI.

Hujus ſenſibilitatis cauſæ ſunt vel naturæ ſollicitudo & metus

§. VI. Hæc, de qua locuti ſumus, Naturæ in morbis ſenſibilitas primario quidem ex interna illa cura & ſolicitudine, nec non timore & anguſtia oritur, in quibus illa ob periculum, quod vitæ imminere videt, verſatur. Hæc enim pathemata magnam attentionem, & majorem ad ſenſoria applicationem in illa efficiunt, ut de omnibus quæ in corpore oriuntur, plenariam recipere poſſit cognitionem: v. gr. qui in timore ac terrore ob externum quoddam & grave periculum verſatur, leuisſimum etiam ſtrepitum perſenticere poteſt, Wenn ſich nur ein blätgen rühret. Accedit tenſio illa extraordinaria fibrarum, ægrotantibus utplurimum familiaris, qua ſenſus ſubtilior multo redditur. Hinc qui torturæ ob crimina perpetrata ſubjiciuntur, maximis afficiuntur cruciatibns, quando eculeo omnibus membris extenduntur. Quod si inſuper, dum ita extenſi ſunt, vel tenui tantum fune leviter cæduntur, acerbisſimum exinde patiuntur dolorem, quem relaxatis iterum partibus perſentiscere non ſolent. Quod autem fibrarum quædam extenſio apud ægrotantes ordinarie contingat, animadvertere licet partim e faciei forma notabiliter immutata, tenſa, contracta; daß ſie kränklich und übel ausſehen / partim ex ipſo tenſionis ſensu, in principio potisſimum morbi manifeſto, quem ita exprimere ſolent, es ſey ihnen als wann alles geſpannt wäre.

vel fibrarum tenſio

Officia medici erga naturæ ſenſibilitatem ne curatio fiat incongrua

§. VII. Cum itaque ſubjectum adeo ſenſibile proprioque arbitrio agens medici curæ committitur, cognoſci facile poterit, quam caute, quam prudenter ipſi agendum ſit, ne Naturæ, qnæ ex ſenſu læſionis corporis jam tum in anguſtias, timorem & laborem redacta fuit, novus ſenſus, novus labor, nova impedimenta per improvidam medicamentorum applicationem, ac inconvenientem uni-

verſæ curationis methodum attrahantur, atque adeo ægrotus in multa majora pericula aliorum imprudentia præcipitetur. Caveat ſibi itaque medicus, ne flammæ oleum affundat, neue adhibita medicatio Naturæ magis ſit offendiculo, quam allevamento. Declarabimus rem ſimili quodam. Quod ſi incendio quodam in domo exorto, non tantum domus, ſed homines etiam ipſi, eam inhabitantes, in præſentisſimum perniciei diſcrimen venturi eſſent, niſi omnem curam, operamque adhiberent ad incendium illud extingvendum: dubium non eſſet, incolas omnes, in extremis quippe verſantes anguſtiis, omnium rerum curis abjectis, in id ſolum maximo ſtudio conniſuros eſſe, ut ignis extingveretur. Ubi vero deinde amici accederent, & aqua illisque inſtrumentis, quibus ignis facilius reſtingui poſſet, allatis, manum labori admoverent, materiamque, qua ignis nutritur, removerent, magno utique miſeris iſtis hominibus ſolatio forent, multumque contribuerent, ut e periculo illi facilius multo emergerent. Si vero iſti amici ſecum vellent diſputare, num quis homo domum inhabitaret, incolas autem, & eorum opera quæ faciunt, pro incendii umbra, motuque flammæ reputarent, porro aquam quam attulerunt, in ipſos effunderent: aut ſi loco aquæ oleum apportantes, illud igni infunderent, quis quæſo dubitaret, infortunium miſerorum hominum hac ratione nimium quantum auctum, eosque loco ſperati aut expectati ſolatii & auxilii in ſummos dolores, imo in deſperationem conjectum iri. Ut ergo hi opem ſuam admodum incongrue præſtiterunt, quanquam eadem fere ac priores egiſſe videantur: Ita quoque plurimum intereſt, inter medici operam ſeu curationem Naturæ negotio convenientem vel inconvenientem; ac inter applicationem medicamentorū congruam & incongruam:

Simili illuſtrata

E ex

ex illa enim ſolatium, levamen, & magnum in medendis morbis emolumentum promanat; ex hac vero triſtitia, perturbatio, furor & deſperatio non raro proficiſci ſolet.

curationis convenientiam petat medicus

§. VIII. Competit ergo medico, qui voti ſui in curandis morbis compos fieri, aut ad minimum munere ſuo recte fungi deſiderat, ut convenienter omnia ſimul ac prudenter agat. Convenientiam autem curationis, non ex ullo conceptu veritatis quadam ſpecie ornato, nec ex theoria auctoritate plurimorum ſuffulta petere debet, ſed ex ipſa Naturæ indole, intentione & agendi modo. Nec ſufficit, ut curandi methodus cum theoria, quam ſibi de morbis eorumque cauſis formavit, quam optime congruat; ſi eadem oeconomiæ motuum vitalium non reſponderet. Verum, cum Natura corporis ſui medicatrix eſt, ac ipſa, uti ex antecedentibus patet, operationem medicamentorum moderatur, ſenſuque admodum tenero & delicioſo circa medicamentorum adminiſtrationem verſatur, neceſſe eſt, ut medicus animum ſuum eo dirigat, ne quid contra Naturam moliatur, nec ſenſum, qui Naturæ moleſtus ſit inducat, quippe, eum deinde alii motus admodum inconvenientes certo ſecuturi ſunt.

ex naturæ indole & intentione

Curationes congruæ ſigna modosque

§. IX. Ad congruam morborum medicationem autem reqviritur, ut medicus *intentionis* Naturæ in quolibet morbo ſibi propoſitæ non ignarus ſit, *materiæ peccantis* morbis ſubſtratæ qualitatem & ſpeciem probe perſpiciat, *organa* quibus ſecerni, *viaſque*, per quas excerni poteſt, cognoſcat, *tempus*, quo Natura adverſus illam operatur, & *ordinem* ſecundum quem in quolibet morbo procedere ſolet, intelligat, *motusque ordinarios* ac debitos ab extraordinariis & erroneis ſollicite diſtingvat, *motus* vero *conſvetudinales* cum erroneis non confundat, *proportionem* quæ in mo-

movendo tenetur, ſecundum temperamentorum diverſitatem probe diſcernat. Hoc rite perſpecto, ſcopum cum intentione Naturæ uniformem ſibi præfigat eumque iisdem, quantum poſſibile eſt, organis ac viis, quibus Natura ordinarie uti ſolet, obtinere ſtudeat, materiam ipſi præparet, omnia debito tempore moveat, in curatione ſeu in corrigendis, ſecernendis & excernendis impuritatibus, eodem ordine, quo ipſa Natura vult, utatur, & ita illi in motibus ſuis neceſſariis manum obſtetricem præbeat, illosque ita cum tranquillitate Naturæ feliciter ad finem perducat, erroneos vero, alios quidem toleret, alios vero, caute tamen, corrigat, nunquam autem abſolute eos ſupprimat. Hæc omnia exequatur, vel medicamenta applicando, vel regimen præſcribendo. Medicamenta ita comparata eſſe decet, ut eorum virtus cum intentione Naturæ & medici exacte conſpiret, adeoque Naturæ iucunda ac optata euadant, materiam, quæ in illo morbo ſubeſſe ſuſpicatur, corrigant, aut ad minimum ad ſecretionem præparent: inprimis autem ſenſum moderate afficiant, ne nimium irritando, motibus turbas inferant. Regimen itidem intentioni Naturæ conforme eſſe debet, ut motus & operationes ipſius libere ſub eo poſſint fluere, externumque regimen internis naturæ conatibus neque ſit impedimento, neque neceſſarias eruptiones ſuffocet.

§. X. Hac opera, ſi rite medicus functus eſt, dulciſſimum in Natura ſolatii, imo lætitiæ ſenſum excitabit, nonnunquam tam evidentem, ut ab adſtantibus etiam poſſit animadverti, cum ægrotum ab aſſumtis medicamentis tranquilliorem redditum eſſe (cum antea admodum inquietus eſſet) vel vigorem animi recepiſſe videant, cum viribus menteque proſtratus antea videretur; id quod illi ita teſtari ſolent: der Patient ſey nach dem ge- curationis congruæ fructus

brauch der Artzney ruhiger und ſtiller worden / oder er hätte ſich darauff wieder ermuntert. Nonnunquam quidem ejusmodi virium animique refectio ita ſenſibilis & apparens non eſt, a medico tamen ex motuum mutatione univerſoque morbi ſtatu emendato facile colligitur, utpote quem in ordinem iterum redactum, optimæque Naturæ intentioni iterum reſpondentem animadvertit, ex quo bonum denuo eventum præſagire poteſt. Magnum itaque eſt illud auxilium, quod a medico, uſu rerum prudenter ac congrue agere edocto ægrotantibus adferri poteſt.

Curationis incongruæ ratio & ſigna.

§. XI. Longe aliter res ſeſe habet cum curationibus incongrue ac inconvenienter adhibitis. Quid hoc nomine indigitatum velimus, ex antecedenti §. 8. facile colligi poterit. propterea hic non intelligimus eum curationis modum, qui cum medici theoria, quam de morbis eorumque cauſis fovet, pugnat; nec id tantum ſub hoc nomine comprehendimus, quando quis in homine, v. gr. malo iſchiadico affecto curam ita inſtituit, ac ſi calculo laboraret, ſed id potius hac voce indicare placuit, quando Naturæ operationes adverſus morbos vel non agnoſcit medicus, vel non pro conamine utili, neceſſarioque reputat, *intentionem* Naturæ in quolibet morbo non perſpicit, *materiæ morbificæ* vel qualitatem vel quantitatem non intelligit, aut aliam, quæ in corpore locum prorſus non invenit, plus nempe, quam ſexcentos illos ſapores ſibi fingit; *organa* ad ſecretionem applicanda, *viasque* ad excretiones in quolibet morbo aptas non cognoſcit, *tempus*, quo Natura ad operandum proclivis aut difficilis eſt, non diſcernit, *ordinemque*, quem in operando ſeruat, non animadvertit, *motus*, in quocunque morbo *neceſſarios*, ſaltem *conſvetos* a ſuperuacaneis, incouſuetis ac erroneis non diſtin-

diſtinguit, & *proportionem*, quæ in movendo per temperamentorum aut conſvetudinis diverſitate diverſimode inſtituitur, non obſervat, *motusque conſvetudinales* cum erroneis confundit, medicamenta mediante Natura ſenſum illius afficiendo operari non agnoſcit, ſed effectum immediate ab ipſo remedio & abſolute procedere temere autumat.

§. XII. Ex his itaque concludimus, curationem incongruam eam eſſe, quæ immediate adverſus motus in morbis ſeſe exerentes, directa eſt, quando motus morbum proprie non conſtituunt, neque ex læſione corpori illata, immediate fluunt, v. gr. ſi in inflammationibus, tam internis, quam externis, in pleuritudine, peripnevmonia, hepatitide, nephritide, &c. contra motum calefacientem, per accidens dolorificum remedia applicantur: Si in febribus contra æſtum motumque cordis celeriorem; in variolis & morbillis, in purpura, in eryſipelate, in ſcorbuto, in ſcabie, in cruſta lactea, in lue venerea, in dentitione infantum, pharmaca adhibentur contra eruptiones & efflorescentias, cuique horum familiares, motusque illos promoventes; Sic in phthiſi & aſthmate contra tusſim, in hæmorrhagiis contra ſanguinis effluxum; in vomitu ac Diarrhoea contra molimina, eo conſilio ſuſcepta, ut materia aliqua eliminetur; in partu contra motus ſpasmadicos medicamenta dantur. Incongruam curationem reputamus, quando quis contra conatus, quibus natura vel hæmoptyſin, vel mictum cruentum machinatur, ire, eosque ſine veneſectione conſtanter amoliri nititur, præſertim in corpore plethorico, & ubi ejusmodi conomina a nulla vi externa originem habent. Incongrua eſt curatio, ſi quis Arthritidem veram, pleuritidem ſpuriam, Podagram, Gonagram,

Curationis incongruæ ſpecies quarum I. quæ contra motus in morbis excitatos directa eſt.

Chiragram, malum iſchiadicum, illamq; mali hypochondriaci ſpeciem, ſub qua molimina hæmorrhoidalia latent, motibus ſpasmaticis retinendo, velit opiatis, (ut exemplo utar) extingvere. Incongrua eſt curatio, ſi quis morbis, a veneſectionis aut ſcarificationis conſvetæ neglectu provenientibus, absque veneſectione aut ſcarificatione repetita, vel ſudorificis vel purgationibus, vel ſangvinem mundificantibus mederi putat, vel ſi quis febres, quarum typus jam formatus eſt, veneſectione curare intendit.

2. ubi nullus materiæ excernendæ reſpectus.

§. XIII. Incongrua eſt curatio, ubi vel nulla materiæ correctio ſeu præparatio inſtituitur, & motibus tantum obviam itur, vel ubi totus quis eſt in corrigendis alterandisque humoribus; vel ubi quis materiam corrigere ſatagit, qualis vel nunquam in corpore orta fuit, vel nunquam eſt oritura. Incongrua eſt Curatio, ſi quis excretiones materiæ cujusdam pellentibus, ſtimulantibusque urget, ubi organa ad ſecretionem neceſſaria, læſa, viæque vel clauſæ, vel ad transitum materiæ ineptæ ſunt, v. gr. ſi menſes pelluntur, cum ſanguis admodum ſpiſſus eſt, vel viæ, per quas ille fluere debet, ſunt contractæ, aut anguſtiores factæ; ſi calculus pellitur, qui tantæ adhuc eſt magnitudinis, ut per ureteres aut urethram transire nequaquam posſit: ſi quis in febribus malignis aliisq;, ubi ſubtile admodũ miasma febrile ſubeſt, vomitibus, purgationibusque incongruis aut venæſectionibus malignitatem educere conatur, utpote quæ, quamdiu tam eximia ejus eſt ſubtilitas, per hæc organa excerni nec debet, nec poteſt.

3. ubi nullum temporis discrimen obſervatur.

§. XIV. Incongrua eſt curatio, quando quis excretiones criticas, macularum in febribus ſudorumque eruptiones ante definitum tempus medicamentis ſangvinem valde moventibus pellentibusque quadam quaſi vi extorquet, quod etiam de hæmorrhagiis criticis intelle-

ctum

ctum volumus: ſi calida & alexipharmaca imminente paroxyſmo febrili adhibentur. Incongrua eſt Curatio, ſi motus Naturæ erronei promoventur, v. gr. ſi congeſtiones humorum circa pectus expectorantium abuſu augentur, ſi molimina nephritica congeſtionesque ſangvinis circa renes lithontripticis confirmantur: ſi in congeſtionibus humorum in capite copioſior eorum affluxus abuſu errhinorum ſeu ſternutatoriorum attrahitur.

4. ubi conatus erronei promoventur

§. XV. Incongrua eſt Curatio, ſi quis eruptionem æque celerem variolarum, morbillorum aliarumque evacutionum criticarum velit extorquere, in temperamento ac phlegmatico ac in temperamento cholerico; ſi tardiorem primam menſtrui fluxus perruptionem, in puellis phlegmatici habitus pro morbo exiſtimat, illumque medicamentis pellentibus citius provocare ſtudet; ſi quis in foeminis cholericis citiorem menſium ceſſationem pro vitio habens, medicamentis eos calidis aut emmenagogis ulterius pellere laborat. Incongrua eſt curatio, ſi conſvetæ impetuoſitati cholericorum, eorumque qui omnia cum vehementia quadam animi agere ſolent, nihil vult indulgere, ſed ſymptomatum eorum in morbis vehementiam vi quaſi ad typum ordinarium redigere; ſi motus ſpaſticos, epilepticos, ſyncopticosque, quibus nonnulli levi quacunque cauſa occaſionali exorta, obnoxii eſſe ſolent, ad febres aliosque eorum morbos accedere ſolitos, cum illis confundit, qui absq; tali conſvetudine prægreſſa, oriuntur, & vel animum abjicit, vel peculiarem curationem contra hos inſtituit.

5. Ubi temperamenti ratio non habetur.

6. nec motuum conſvetudinalium.

§. XVI. Incongrua eſt curatio, ſi in iis ſubjectis, aut in illis morbis, ubi ſenſus Naturæ acutus & ſubtilisſimus deprehenditur, ut in perſonis cholericis & in morbis acutis, medicamenta adhibentur draſtica, ſtimulantia ſenſumque

7. Ubi præpoſtera medicamentorum applicatio.

que fortiter moventia; ſi ea magnis doſibus, præcipue, ubi terreæ ſint conſiſtentiæ, ventriculumque gravent, applicantur; ſi medicamenta, quæ admoventur, virtutis mixtæ ſunt, quæ ex una parte quidem medici & Naturæ intentioni inſerviunt, ex altera vero parte, motus inconvenientes inferunt; ſi ægrotantes ad eas remediorum formulas adſtringuntur, adverſus quas innata quadam averſione feruntur, dum e. gr. nonnulli pulveres absque ingenti Naturæ commotione, motumque vitalium perturbatione aſſumere nequeunt.

8. Ubi regimen ægris inconſultum præſcribitur.

§. XVII. Incongrua eſt Curatio, ſi Regimen ægrotantibus tale injungitur, quo vis quædam Naturæ infertur, illaque ad ea cogitur, ad quæ neque ratione indolis, neque ratione temporis proclivis eſt; ſi in morbis, in quibus orgasmus quidam ſangvinis metuendus eſt, ut in febribus, hæmorrhagiis, nimio hypocauſti æſtu, ſtragulorumque mole patientes nimium onerantur; ſi in febribus, Diarrhoeis aliisque morbis ad ſitim extingvendam ſufficiens potus negatur, vel interdicitur, item ſi cibus ipſi obtruditur, ſi ille cibus, cui asſvefactus eſt ipſi negatur; ſi iis, qui calculo laborant, ſalis uſus in cibis prohibetur.

Curationis incongruæ damna.

§. XVIII. Hæc ſunt præcipua illa medicationum incongruarum genera, in ſpecies ſuas diviſa, quæ ideo incongrua ſunt, quia Naturæ adverſantur, adeoque ſenſum ipſi adverſum, moleſtumque movent, qui alios variosque gignit motus, ad tollendum morbum valde ineptos, noxamque inducit ſæpe gravem, immo gravisſimam, nonnunquam inſuperabilem, aut corruptos ad minimum morbos relinquit. De quibus vero in ſequentibus prolixius differemus.

Cap. IV.

CAPUT IV.

DE

Noxa in genere, ex incongrua Curatione propter Naturæ ſenſum proveniente.

§. I.

QVantum in homine irritationis ſenſus valeat, quotidiana experientia uberrime teſtatur. Quid enim eſt, quod hominem ad virtutis ſtudium excitat, niſi ſenſus quidam in animo excitatus? Quid aliud quam ejusmodi ſenſus eundem ad vitia flectit? Quis eſt, qui, quanta ſit efficacia exemplorum, quantamque animo vim inferre ſoleant, ignoret? Quis ſenſum, qui per ea in animum inducitur, non intelligit? Equidem ex corrupta hominum poſt lapſum indole oritur, ut vitiorum motuumque pravorum fortiora ſint irritamenta, quibus miſer homo promptius, ac quaſi ex lege obediat, quam illi ſenſui, qui ad vitam honeſtam atque piam incitatur; huic enim longe facilius reſiſtere ſolet. Quid? quod ſi ſenſus ille, ad mala hominem ſtimulans, animæ aliquoties impertitus fuerit, ipſaque obedientiam illi præſtiterit, dominatur quaſi homini, & in eo deinde tam potens exiſtit, ut vix amplius, ac ne vix quidem illi repugnare valeat. Et quanquam ipſum haud fugiat, fructum ſe ex opere malo bonum non percepturum, ſed in damnum potius quoddam inevitabile certo ruiturum; tamen ad quodcunque vitium, quotiescunque malorum ſtimuli admoveantur, abripitur. Si quis ebrietati deditus damna illius & in animo & in corpore manifeſta perſentiſcit, licet ſeſe ab hoc vitio expedire ſæpe ſibi

Irritationis ſenſus multum valet.

malorum irritamenta valentiora

quod oſtenditur

in exemplis bibonum.

proponat, raro tamen id, quod mente conſtituit, opere præſtat. Quando enim priſtina potandi occaſio denuo ſeſe præbet, aut ille in eo hominum conſortio verſatur, qui potationes illi perſuadere ſatagunt, & pocula porrigunt, aut ceteros bibones pocula ſtrenue exhaurire videt, ſenſui tandem, qui in animo excitatur, ſuccumbit. Si iracundiæ quis indulget, quanquam graviſſima exinde damna, multosque & acerbisſimos corporis dolores ſæpius jam perceperit, non tamen ſeſe ab ea continere poterit, ubi ad eandem denuo provocatus fuerit. En! quanta vis ſenſus ſit in homine, quo ad mala patranda ſolicitatur?

& iracundorum

quid irritatio in negotio vitali?

§. II. Cum ergo ingens illa ac deploranda noxa, quæ e ſenſibus commotis animæ imminet, ex his eluceſcat; quid eſt, quod dubites, damnum non ſane leue corpori etiam adferri, a ſenſu Naturæ, in curationibus improvide ac infeliciter irritato? Nec eſt, quod mireris, cardinem curationum incongruarum in eo verti, ſicut a nobis in antecedentibus affirmatum eſt. Experientiæ enim teſtimonio ſuffulti, certo nobis perſuademus, imo certisſimi ſumus, omnia malorum genera, quæ ægrotantibus accidere alias posſunt, etiam ex illo pullulare. Quemadmodum enim, ut in præcedentibus demonſtravimus, curatio conueniens, conuenientem in Natura mouet ſenſum, ſenſusque conueniens convenientem motum producit; Ita Curatio incongrua incongruum in Natura excitat ſenſum, ſenſusque incongruus incongruum etiam motum gignit. Quid itaque damni exinde proficiſcatur, in aprico quidem eſt; in ſequentibus tamen accuratius illud euolvere nobis non erit ingratum.

Noxa generatim deſcripta ſenſus incongrui ex curatione incongrua orti

§. III. Conſiderantes ergo damna illa, quæ ex ſenſu ab incongrua curatione inducto, exoriuntur, deprehendimus ea magnam partem in ſeductione quadam naturæ con-

Noxa in ſpecie

1. naturæ corru-

conſiſtere, qua iſta ſeſe interdum ad varios motus incongruos efficiendos permoveri absque reniſu patitur, vel, ſi jam in ſtatu erroneo conſtituta eſt, in illo confirmatur. Prava autem operandi ratio in hoc conſiſtit, quod intentionem quidem optimam, Corporis nempe conſervationem, ſeu materiæ cujusdam euacuationem natura retineat, ab illis autem organis viisque, quibus finis ille ſalubriter obtineri poteſt, recedat, alium ſibi agendi modum eligendo, quo intentionis vel plane non, vel ad minimum non absque nouæ læſionis periculo compos fieri poteſt. Ut hæc quæ diximus exemplo quodam illuſtremus, hoc tantum allegare placet: Si imminente fluxu menſtruo aut hæmorrhoidali, aut durante illo vena in brachio ſecatur, fluxus, ampla imprimis inciſione facta, impeditur, vel turbatur, quoniam Natura cum motu ſanguinis verſus illum locum ſe convertit, in quo inciſio ſeu irritatio facta eſt: Contra vero ſi in fluxu tali vena in pede aperitur, profusio ſanguinis copioſior redditur, morbusque ſi ſubeſt, augetur. Plura exempla infra dabimus, ubi noxas ſpecialius euolvemus. — ptio & illecebræ ad motus pravos

§. IV. Utplurimum autem ſenſus ille, qui ab incongrua Curatione adducitur, non ſimpliciter tantum Naturam ſeducit, ſed moleſtus etiam ipſi euadit, unde ordinarie *perturbatio* quædam oritur. Dum enim illa operationi, quam ſuſcepit, intenta eſt, totaque in ea eſt occupata, impeditur illa ac turbatur, accedente illo ſenſu, quo ad aliam operationem auocatur, ut eam, quæ ſub manu eſt, modo convenienti temporeque definito abſolvere non valeat. — 2. naturæ perturbatio

§. V. Quoniam vero Natura operationem illam adeo neceſſariam ducit, ut ægre admodum ab illa divertatur; hinc fit, ut primo *moleſtiam* quandam exinde percipiat, — 3. moleſtia,

perſeverante autem medico in illa incongrua medendi ratione, tunc Natura ipſi renititur, motusque contra hanc vim ipſi illatam, eadem ſolertia & labore ac contra ipſum morbum producere incipit.

ur contra eat,

4. Iracundia, ſolicitudo & deſperatio.

§. VI. Si inconveniens illa cura nihilominus continuetur, accedit angor, quem vel iracundia ſeu furor, vel ſollicitudo vel deſperatio ſequitur. Natura enim ſe a duplici hoſte nunc inuaſam cernit, a morbo ſcil. interitum corporis minante, & a medico neceſſarias contra morbum operationes impediente; adeoque ea ab utroque hoſte vexata, quo ſe primum motibus ſuis vertat, non perſpiciens, non leui exinde angore afficitur, cum vitæ interim periculum magis magisque augeſcens animadvertat. Hinc injuriæ, tum corpori tum ſibi illatæ, impatiens, perſpecto ſummo, quod in mora conſiſtit, periculo, ad extrema, etiam ſæpius quaſi furibunda, confugit, & impedimenta vi removere aut ea perrumpere molitur, quo fine ſummo cum impetu, convulſionibus etiam productis, agere ſolet, vel ex adverſo velut deſperabunda animum abjicit, omnesque ulteriores operationes ſuſpendit.

5. confuſus morborum decurſus

§. VII. Hæc omnia pro diverſo moleſtiæ illius, quam Natura perſentiſcit, gradu, diverſimode in Natura exiſtunt; motus etiam, qui ex tali perturbatione proficiſcuntur, varii quidem, omnes tamen incongrui ſunt. Inprimis facile confuſus morbi curſus, nullo ejus legitimo typo formato, exoritur: & cum ille alias paroxyſmos ſuos, certo ſtatoque tempore formaret, totus ille motuum ordo inverſus nunc cernitur. Paroxyſmi non inconſveto tantum tempore & inexpectato, ægrotantem invadunt, ac modo brevi, modo longiore temporis ſpatio iterum tranſeunt, ſed incerta etiam ſymptomata, eaque mutabilia, referunt. Hæc noxa in morbis periodicis, præcipue

pue autem in febribus, frequens quidem, aſt non levis eſſe ſolet: quemadmodum enim illa motuum inconſtantia, perturbatam, confuſamque Naturam teſtatur; ita ex confuſo hoc agendi modo certi ſolidique nihil medicus poteſt augurari. Correctio enim humorum, materiæque morbificæ præparatio in hoc rerum ſtatu non rite perpetratur; quæ vero ſi cruda relicta fuerit, neque ſecretio ipſius poteſt ſuccedere; ſecretione autem rite non tranſacta, excretio ipſius ſalubris impoſſibilis prorſus euadit.

§. VIII. Tanti etiam errores Naturæ perturbatione gignuntur, ut illa vel nimio impetu, vel motibus prorſus alienis agat. Hinc inſignes illæ humorum commotiones proueniunt, quæ deinde euacuationes in morbis admodum copioſas ac immodicas ipſi etiam morbo nonnunquam valde incongruas pariunt, ut, hæmorrhagiam narium copioſam in febribus petechialibus, aut variolis, & in illis quidem diebus, quibus effloreſcentia ſuccedere debebat: aut ſi forte hæmorrhagiæ tentatæ ſint, ſed non perruperunt, vel pro Naturæ conatu, licet erroneo, non ſufficienter fluant, congeſtiones ſanguinis in capite inflammationesque Meningum ſequuntur, ex quibus ingentes & lancinantes capitis dolores in deliria degenerantes proveniunt, quæ tamen nil niſi nouas morbi formas & turbas, nouos errores parturiunt. 6. Varii naturæ errores

§. IX. Nonnunquam nova morborum & plane inconſveta ſymptomata, immo novi morbi ex tanta Naturæ perturbatione, curationeque incongrua producuntur. Quoniam enim inconvenienti medicamentorum applicatione, ſuperfluaque ac incongrue ſuſcepta humorum correctione, nova ſæpius materia noxia, Naturæ antea incognita fabricatur, quæ novam læſionem infert; fit, ut 7. nova ac inuſitata ſymptomata, nouique morbi.

Natura illi extraordinaria plane ratione obviam ire, novúmque modum illam ſubigendi; alia organa ipſam ſecernendi, aliasque vias eam excernendi excogitare cogatur: ex quo neceſſario etiam nova ac inſolita morborum ſymptomata contingunt, ac inconſvetæ evacuationes, aut certe molimina ad eas directa oriuntur. Morbus itaque qui ſimplex fuit, per alterantium, quæ vocant, abuſum ita alteratur, ut in duplicem ſeu compoſitum tranſeat. Huc etiam referenda eſt ea morborum transmutatio, cum febris intermittens in continuam, & febris tertiana in quartanam degenerat.

8. Debilitatio naturæ. §. X. Nec ſilentio hic prætermittendum eſt, quantum natura ab ejusmodi perturbationibus, variisque exinde prognatis motibus, utplurimum ſibi invicem contrariis, fatigetur, debilitetur, ac quaſi enervetur: exhauriuntur enim tandem vires a motibus illis, qui extraordinaria energia & attentione, ſub conſtanti partim metus partim terroris aut ſollicitudinis affectu eduntur: hinc defeſſa tandem Natura ſuccumbit. Ex hoc non reſtitutio tantum tardius ſequitur, quam ordinarie ſolet, ſed morbus etiam in lentum ac chronicum facile abit, immo nulla unquam, perfecta valetudo efficitur, partim, quia Natura debilitata morbi ſemina perfecte non extinxit, partim vero, quia viribus penitus exhauſta & exuta, motus in poſterum vitales cum debito vigore amplius præſtare non valet. Quoniam ergo digeſtio in tali ſtatu non rite abſolvitur, ſuccusque nutritius admodum crudus præparatur; ordinariæ vero humorum impuritates non rite ſecernuntur; hinc ſemper ſtatus corporis morbidus relinquitur.

9. Obſtinatio naturæ unde §. XI. Utplurimum etiam tanta ab incongrua medicatione fit morborum corruptio, quæ curationem eorum

rum difficilem admodum reddit: Natura enim incongruam curationem adeo nonnunquam abhorret, ut ſtimulo, quo à motibus ſuis revocatur, non tantum non obediat, ſed propriis ſuis motibus eo pertinacius inſiſtat: v. gr. ſi hæmorrhoidibus opiata vel adſtringentia directe opponuntur, fluxus nonnunquam iisdem augeri obſervatum fuit; immo, accedente hac pertinacia, motibus ſuis ita inhæret, ut omnem deinde optimamque etiam curandi methodum ac efficaciſſima remedia reſpuat, eorumque operationem, utpote ſuſpicax & *timida*, vel prorſus non, vel difficulter admittat.

legitima etiam curati difficilis.

§. XII. Tandem & illam adhuc noxam, quæ læſionum omnium terminus eſt, mortem ſcilicet hic allegamus, quæ ab incongrua curatione toties totiesque inducitur, & quanquam mors à ſupra jam notatis noxis per indirectum tandem inferatur, nonnunquam tamen etiam directe incongruam curationem ſequitur, ſi nempe medicus in morbis valde acutis, & præcipue in ægrotantibus admodum ſenſibilibus contra Naturam ipsam in extremis anguſtiis, ſummoque quaſi præcipitio poſitam, quid machinatur; de hoc enim novo ipſi oborto impedimento tanto percutitur terrore, ut in extremam confuſionem delapsa vela quaſi contrahat, remos abjiciat, & navim ſuam deſperabunda fluctibus committat, quæ quippe a gubernatore ſuo deſtituta, eorum impetu facile diſſolvitur.

10. Mors ipsa.

CAP. V.

Caput V.

DE

Noxa in ſpecie ex incongrua Curatione, propter Naturæ ſenſum proveniente.

§. I.

Argumentum totius capitis ſ. Noxæ explicatio ſpecialior

EVolutis itaque noxis ſeu læſionibus generalioribus, quæ ex incongrua Curatione, propter inconvenientem, quem natura ex ea recepit ſenſum, proveniunt, ad ſpecialiores progredimur, quas ſimul exemplis nonnullis illuſtraturi ſumus. Ut autem ordine procedamus, neceſſe eſt, ut noxam illam e Curationibus incongruis reſultantem conſi-

Partitio totius cauſſæ

deremus (1) reſpectu regiminis incongrue præſcripti, (2) reſpectu medicamentorum ratione formæ, qualitatis, aut quantitatis incongrue adhibitorum, (3) reſpectu materiæ morbificæ incongrue tractatæ, & (4) reſpectu Naturæ ipſius ac motuum ab ipſa productorum.

Regiminis ratio

§. II. Quemadmodum regimen in morbis recte inſtitutum dimidiam fere Curationis partem abſolvit, maximumque Naturæ in operationibus ſuis, libere eas ac tranquille inſtituendis levamen adfert; ita & grave eſt illud impedimentum, quod ex eodem incongrue ſuſcepto progreditur. Noſtrum quidem non eſt, omnia hic damna recenſere, quæ ex incongruo regimine oriuntur, ſed ea tantum, quæ ex eo proveniunt, ubi a medico tanquam curationis quædam pars ægrotantibus illud injungitur. Inter quæ primo loco illud ponimus, quod ex vi quadam Naturæ illata emergit: v. gr. ſi in febribus malignis aliis-

incongrui ſ. calidioris damna

aliisque acutis, aut exanthematicis, Variolis & morbillis, in quibus ſanguinis commotiones iamtum inſignes deprehenduntur inſigniores vero ex leuisſima occaſione verendæ, regimen ſudorificum præſcribitur, & ægrotantes vel ſtragulorum mole, vel hypocauſti nimio calore anguntur. Tali æſtu humores, quanquam extrinsecus hoc fit, grauiter commouentur: commotio autem humorum, ſi debitam proportionem ac normam transgreditur, non legitimum tantum febris curſum admodum turbat, ſed multorum etiam aliorum ſymptomatum mater eſt. ſunt 1 Commotio humorum illegitima

§. III. Hæc commotio auget quoque materiam morbificam, utpote quæ ita comparata eſt, ut ex ipſis corporis humoribus, incongrue tantum motis, adeoque in ipſo vitæ quaſi gremio generari posſit. Materia enim, quæ febribus malignis, petechialibus & exanthematicis ſubeſſe ſolet, ex ordinariorum corporis excrementorum proſapia, niſi forte extrinſecus per contagium inducta ſit, exorta eſt, & ſubtilitate tantum ab illis differt. Proinde etiam nihil aliud eſt quam excrementum quoddam ordinarium ad extraordinariam ſubtilitatem redactum. Quemadmodum vero malignitas materiæ e ſubtilitate ejus vel inſigni, vel, pro morbi diſcrimine, ſumma proficiscitur; quæ ſubtilitas ex motu humorum inteſtino, & progresſiuo extraordinario ac vehementi ortum habet; ita quam ſimillimum eſt vero, ſi motus ille nimie rarefactivus exiſtit, materiæ etiam talis inuſitatam copiam produci. Solent morbilli atque maculæ majori copia in iis efflorescere, quos in regimine nimis calido anxioque detinuerunt, quam in illis contingere videmus, qui temperato calore utuntur. Recordor hic, Excell. D. D. Præſidem in febribus petechialibus obſeruaſſe, copioſam 2 Auctio materiæ morbificæ quod fit per motum rarefactivum

admodum macularum efflorescentiam paſſos eos eſſe, quibus et medicamenta, & regimen nimis calida adhibita fuere; nullas fere nonnunquam, vel paucas ſaltem maculas cum tranquilliore febris curſu, erupiſſe, ubi ad calida poſitiva eademque violenta adſtricti non fuerunt ægroti.

3 Orgasmus & pororum obſtructio

§. IV. Nonnunquam ex tanta ſanguinis commotione incongrua tantus ipſius oriri poteſt orgaſmus & expanſio, ut quoniam non tantum in venis, ſed in partibus etiam carnoſis, fibrarumque interſtitiis contingit, latera eorum extendendo, poros contrahat, comprimatque adeo, ut æſtus quidem ingens, aſt transſpiratio neceſſaria, macularumque ac variolarum eruptio debita, & pro commotionis factæ gradu ſufficiens ſuccedere non poſſit. Appropinquante igitur excretionis tempore, illaque propter compreſſas vias, poroſque obturatos non rite procedente, natura de euacuatione omnino alia, aſt tali morbo plerumque inconuenienti, meditatur, eamque vel per nares, vel per alias partes, utplurimum glandoſas efficere machinatur. Hinc accidit, ut Natura exitum non inueniens, materiam, magno labore ad corporis ſuperficiem parteſque ignobiliores detruſam, & ad euacuandum depoſitam, non absque perturbatione, indignatione ac tædio ad partes interiores, nobilioresque reuocet, ex quo vel hæmorrhagiæ copioſæ, vel diarrhoeæ, ſæpius letiferæ, vel vomitus, aliaque mala emergunt.

4 Congeſtiones ſanguinis

§. V. Equidem ne hæc quidem naturæ intentio in ejusmodi morbis ad finem ſemper pertingit, ſed tantum in moliminibus incompletis ſubſiſtit. Inde enim exiſtunt congeſtiones humorum materiæque morbificæ, & ſtagnationes in partibus internis; ex his propter materiæ illius malignitatem aut acredinem vel partium tenerarum læſio

vel

vel inflammatio, aut ad minimum irritatio pullulat, ut inflammationes meningum, & ex ea acutisſimi capitis dolores, immo deliria; inflammationes faucium ac tonſillarum, inflammatio inteſtinorum renumque cum urinæ ſuppresſione. Felicius quidem paullo ſuccedit ea congeſtio, ubi materia ad partem quandam externam transfertur, ut vel inflammatio eryſipelacea, vel illius ad certam glandoſam partem collectio, quæ bubonem quaſi refert, inſtituatur, qua de re exempla nonnunquam in praxi occurrunt. inflammationes & deliria

§. VI. Inconueniens etiam, quod ex regimine nimis calido oritur, illud non in leuibus habendum eſt, quod ex immodicis ſudationibus prouenit. Quodſi enim illæ ſub morbi initium immature prouocentur, eruptionem macularum, aut aliorum excernendorum præpropere accelerant, quæ tamen tranquilla ac moderata excretio eſſe debebat, ægrotantemque mirum in modum debilitant. Nec minus qui ſudores immodici vel in ſtatu, vel in declinatione morbi protruduntur, diu deinde, morboque etiam tranſacto, perdurant, aut facillime recurrunt, ægrotantem impedientes, ne vires recuperare vigoremque recipere valeat, ſed plurimum potius per eos eneruetur. 5 Immodicæ ſudationes earumque damna ſpecialia

§. VII. Eruptionis etiam & ſudoris, & macularum, quæ per regimen nimis calidum, adeoque coacte producuntur, tantam habent ſenſibilitatem ſecum conjunctam, ut ſi forte nimius ille caloris gradus paullo remiſſior fiat, ſubitus materiæ expulſæ regreſſus ſequatur. Quod etiam accidit, ſi ægroti, quando propter alvum exonerandam, vel propter aliam leuisſimam occaſionem aëris quid admittunt, aut ſi animi quadam perturbatione tentantur, quanquam alias ſatis bene ſe habeant, tamen in 6. metus ſenſibilitatis nimiæ, quæ cum illis conjuncta

 peri-

periculo ſubitæ mutationis ſemper verſantur. Ne dicam excretiones illas, violentia hac quaſi extortas, nimis præmature nonnunquam, & ante præfinitum excretionis tempus, exoriri, malæque admodum fidei eſſe, dum non tantum uniuerſum naturæ negotium ordinemque turbatum teſtificantur, ſed excitæ etiam ſunt, materia nondum rite præparata, nec ab humoribus, quibus adhæret, ſufficienter avulſa, ac ſeparata.

Regiminis frigidioris ratio

§. VIII. Quemadmodum ergo tanta ex regimine inconuenienti damna ſurgunt, ubi in exceſſu circa calorem peccatur; ita grauisſima etiam læſio ex iſto regimine proficiſcitur, ubi in defectu circa eum erratur, & regimen nimis frigidum permittitur, ſiue illud ſit tranſiens, ſiue continuatum. Tranſiens illud appellares, ubi potus nimis frigidus adhibetur, linteamina incaute mutantur, & aër, dum lectum ſternunt, admittitur, calente inprimis, vel ſudante ægroto: continuatum vero nominares, ſi patientes ex caloris febrilis ſenſu moleſto impatientes facti, ſtragula abiicientes ſeſe denudare non deſiſtunt; aut ſi hypocauſtum non ſufficienter calefactum eſt, aut ſi aër ægrotantem, qui prope feneſtram jacet, grauius afficit, quanquam adſtantes nihil ejus ſentire poſſint. Hæc cum fortaſſe ad medici curam minus ſpectare videri posſint, utpote ab ægrorum vel adſtantium arbitrio dependentia; ad eam tamen omnino pertinere, cohærentia illa, quæ externo huic regimini cum operatione naturæ intrinſeca intercedit, demonſtrat. Curatio enim Medici de cetero Naturæ conueniens, incongrua evadit, incongruo hoc regimine accedente, quod intentioni & Medici, & Naturæ adverſatur.

Cujus noxa

§. IX. Noxa, quæ ex caloris ſufficientis defectu provenit, itidem varia eſt, & quidem primo morbi & operatio-

tionum Naturæ perturbatio ſuccedit, inprimis etiam retentio excernendorum vel abſoluta, vel nimis diuturna: adeoque excretio, quæ in febribus abſolute neceſſaria eſt, vel prorſus intercipitur, vel non legitime ſequitur; poris non ſatis patentibus, aut prorſus clauſis. Hanc materiæ retentionem translatio quædam excipit, ubi Natura alias excretiones per diarrhoeam, vomitum &c. incongrue ſubſtituit, aut ſaltem ſubſtituere machinatur, quando congeſtiones & ſtaſes circa partes externas vel internas format; quæ iterum varias alias læſiones turbasque pariunt, præcipue eas, quas ſupra, §. V. indicavimus. Si vero refrigerationes ejusmodi poſt eruptionem macularum, vel exanthematum, aut ſudoris committuntur, receſſionem, vel repentinam ſuppreſſionem eorum efficiunt.

1. Retentio excernendorum

§. X. Quod ſi in hæmorrhagiis narium, in hæmoptyſi, aut hæmorrhoidibus refrigerationi ſe homo exponit, excretionum harum alias exacerbatio, alias intempeſtiva interceptio ſubſequitur. Exacerbatio in hæmoptyſi oritur, ut & in ea narium hæmorrhagia, ubi ſangvis ex internis vaſis capitis effluit, nec non in hæmorrhoidibus internis. Sangvis enim facta refrigeratione ab exterioribus partibus ad interiores repellitur, & tunc quidem ad interiora propulſus, in majori copia ad partem etiam adfectam defertur: hinc copioſior ſuccedit ſangvinis effluxus ſeu expulſio; quoniam aëris frigiduli ſenſus ſpaſtici quid ſeu contractionem quandam lenem fibrarum efficit. Interceptio vero præmatura contingit in ea narium hæmorrhagia, quæ originem e vaſis capitis ſangviferis exterioribus, cuti ſubſtratis ducit, nec non in hæmorrhoidibus externis: contracta enim propter aëris frigidi ſenſum cute, intercipiuntur ſimul vaſa illi ſubja-

2. Hæmorrhagiarum exacerbatio

vel ſuppreſſio

 centia

centia, ſangvinisque effluxus impeditur; præcipue dum propter eundem ſenſum ſanguinis ad interiora fiat retropulſus. Longum foret omnia damna in ceteris etiam morbis, præcipue, quæ in infantum adfectibus ex nutricum incuria ab illo regiminis vitio prodeunt, recenſere: ſed hæc, quæ exempli loco allegavimus, ſcopo noſtro ſufficere poſſe arbitramur.

Hæc omnia fundantur in ſenſu Naturæ

§. XI. Hæc omnia ex ſenſu Naturæ incongrue adfecto proficiſci, eſt evidentisſimum. Quicquid enim vel de calore nimio vel de frigore diximus, non ſecundum certas regulas, aut ſecundum proportionem mathematicam dijudicari poſſunt, ſed omnino ſecundum ſenſum & apprehenſionem, quam Natura exinde habet. Neminem Practicorum fugere poteſt, quantum circa calorem atque frigus in ægrotantibus diſcrimen ſit, ex conſveta vitæ ratione. Quicunque calori admodum adſveti ſunt, & qui multum circa ignem verſantur, majorem, quam ceteri caloris gradum tolerare poſſunt, immo requirunt. Quid etiam nonnunquam Natura in ſuſtinendo in morbis frigore valeat, exempla plebejorum & pauperum ſenſum tam delicatum non habentium docent.

Noxa a potu denegato ex Humiditatis neceſsitate probata

§. XII. Nec ea noxa ſilentio hic prætermittenda eſt, quæ provenire ſolet, quando potus ægrotis ſufficiens denegatur, dum quis forte ſitim eorum pro malo morbi effectu judicat. Quam incongrue autem hoc, præcipue in febribus jubeatur, ipſa ratio, ne dicam experientia monſtrat. Humiditas enim in ſtatu etiam naturali neceſſarium eſt illud inſtrumentum, quo Natura in omnibus fere ſuis operationibus opus habet, inprimis in movendis humoribus utpote ad ſpisſitudinem pronis, nec non in ſecernendis excernendisque impuritatibus; quæ omnia

omnia absque ſufficiente humiditatis quantitate fieri nequeunt: præcipue autem extraordinaria humiditatis copia in febribus requiritur, quia continua, quæ in illis viget, transſpiratione, & copioſiore urinæ excretione humidi multum perdatur, quod Natura compenſare ſtudet, per illud humiditatis deſiderium, quod ſitim appellamus. Repugnatur itaque Naturæ, ſi potus ægrotantibus denegatur, quæ ita inſtrumento ſuo privatur, operationes ipſius neceſſariæ vel prorſus intercipiuntur vel difficiliores certe redduntur: cum alias potus, ceterum bene comparatus, riteque adhibitus medicinæ inſtar, immo analepſeos loco eſſe ſolet.

§. XIII. Quanta ex adverſo noxa ſæpius oriatur, ſi ægrotantibus cibus quidam, renitente Natura, quaſi obtruditur, præcipue in acutis manifeſtum eſt. Natura enim, quæ in morbis digeſtioni vacare ordinarie recuſat, ſi cibum in ventriculum intruſum perſentiſcit, male exinde afficitur, & ſtatim de ipſius excretione meditatur, quod molimina confirmant, quæ ciborum illorum uſum ſeqvuntur, anxietas ſcilicet, cardialgia aut vomitus &c. Quod ſi vero ejectio illius non ſuccedat, cruditates & flatus ex eo, propter digeſtionis debitæ defectum, gignuntur, quibus variis novis turbis anſa præbetur. Noxa a cibis obtruſis

§. XIV. Noxam etiam nonnunquam ægrotantes, aut alii homines percipiunt, quibus uſus ejus cibi vel potus interdicitur, quibus inde a tenera ætate ſunt adſvefacti, v. gr. uſus vini moderatus, aquæ aut cereviſiæ, ciborum etiam digeſtu forte aliis difficilium, carnis fumo induratæ, pernæ, uſus acidorum, ſalſorum &c. Quanquam enim cauſæ eſſe poſſint, quæ uſum harum rerum disſvadeant, peculiare tamen jus conſvetudo ſibi in corpore a victu ſolenni interdicto

ven-

vendicat, ita ut noxa tunc gravior perſentiscatur, ſi plane ab iis abſtinent, quam ſi moderate iis utuntur: tanta enim ex ſubita hujusmodi diætæ mutatione in ſenſu Naturæ circa digeſtionem occupatæ oritur alteratio ac moleſtia, ut notabili ventriculi debilitate, immo non raro febri tertiana afficiantur nonnulli; ſenſibililiter vero iterum leventur ac roborentur, ſi priſtina vivendi ratione ipſis uti concedatur.

a Venæſectionis aut ſcarificationis conſvetæ uſu prohibito.

§. XV. Merito huc referri debere putamus interdictionem venæſectionis aut ſcarificationis, ſi conſvetæ fuerint. Quanta enim noxa, quantum periculum ægrotis inde imminet nonnunquam? Noxa vero, quæ ex venæſectionis & ſcarificationis neglectu reſultat, eadem fere eſt, quæ hæmorrhagiæ narium avtocraticæ, ſi ſuppreſſa illa fuerit. Videmus enim ejusmodi homines ad varias ſangvinis congeſtiones, inflammationes, ac eruptiones, immo ad febres, capitis etiam dolores, rhevmatismos, morbosque arthriticos, plerumque proclives eſſe.

Noxa a medicamentorum forma incongrua.

§. XVI. Medicamentorum formam incongruam nonnunquam damna inferre poſſe, nemo facile negabit, qui perpendit, quod Capite præcedente diſputatum fuit de ſingulari nonnullorum horrore, qui animum contra hanc illamve formulam ſubit. Quod ſi enim tale quid ipſis averſantibus obtruditur, ſimilia fere ipſis accidunt ſymptomata, ac ſi venenum ſumſiſſent. Nonnullis dulcia & ſaccharata noxia ſunt, quæ ſic adhibita varios motus incongruos producunt. Nimius terreorum ac abſorbentium uſus ventriculum gravat: in quo ea propter gravitatem ſubſident, & vel non alterantur, vel in muciditatem abeunt: quomodo vero non tantum variis ventriculi morbis

nimirum

ab abusu terreorum

bis occaſioni eſſe poſſunt, ſed humores etiam nimium incraſſant & corrumpunt. Eadem fere pericula medicamenta, quæ largius propinantur nonnunquam pariunt, dum non faſtidium tantum movent, ſed moleſta etiam Naturæ in humoribus evadunt. Purgantia reſinoſa absque liquore quodam ſolvente congrue & utiliter non ſemper adhibentur; cum enim ab humiditate corporis reſolvi nequeant, nec æqualiter diſtribui, accidit, ut parti cuidam inteſtinorum adhæreant, ſenſumque effrenum nonnunquam provocent, & ita hypercatharſin inducant. Opiata, quoniam vi ſtupefactiva pollent, ſenſum Naturæ ad tempus extingvunt, motus optimos compeſcunt, alvi urinæque excretiones naturales & neceſſarias ſufflaminant, curationem non niſi incongruam reddere, nihilque niſi motuum vitalium perturbationem relinquere poſſunt. Adſtringentia poſitiva inconvenientem curationem quam facillime ſecum ferunt. Quanquam enim nimius quidam fluxus, quem ſiſti oportet, & pars in tali fluxu adfecta uſum eorum poſtulare videtur; quoniam tamen aliæ partes corporis vitales, ad quas adſtrictio ſimul pertinet, vitium per ea faciunt, incongrue & ſæpiſſime non ſine damno applicantur: liber enim, conſtrictis vaſis ac viis, humorum tranſitus per ſecretionis & excretionis organa intercipitur, ſtaſes, obſtructiones & ſcirrhi generantur, ac hectica, tumores, malum hypochondriacum, morbique hydropici &c. producuntur. Tandem etiam medicamenta incongrue compoſita, v. gr. adſtringentia cum diaphoreticis mixta incongruum facillime effectum eliciunt: diverse enim & contrarie ſenſum adficiunt, naturam cum ad excretionem, tum retentionem ſimul ſtimulant: propterea Natura in tanta perturbatione vel in-

2. purgantium reſinoſorum

3. opiatorum

4. adſtringentiũ

5. incongrue compoſitorum

H con-

conſtanter agit, vel motus nonnunquam contrarios inſtituit: videbis enim nunc ſudorem emitti, nunc reprimi. Tam dubie, tamque ambigue omnia geruntur.

CAPUT VI.

DE *Noxa ſpecialisſima ex incongrua Curatione propter Naturæ ſenſum proveniente.*

§. I.

Noxa ab omiſſa materiæ peccantis correctione & intempeſtiva applicatione

NUnc ad ſpecialisſimarum noxarum demonſtrationem progredimur, & primo eas conſideramus, quæ ex materia morbifica perperam conſiderata ac incongrue tractata, aut prorſus neglecta proveniunt. Neglectus materiæ ab iis committitur, qui absque ejus prævia debita præparatione ſeu correctione de ejus excretione tantum ſolliciti ſunt, & evacuationem meris ſtimulantibus moliuntur. Ex hac incongrua medicatione multi conatus fruſtranei a Natura inſtituuntur, quibus ea absque necesſitate aut utilitate defatigatur, morbique ordo naturalis invertitur. Quod ſi enim materia ſpiſſa eſt, ut per anguſtas viſcerum aliarumque partium vias libere transire non posſit; aut ſi tenax vel viscida partibus firmiter adhæreat, aut ſi, quanquam non penitus, ita tamen incluſa eſt, ut liber ipſi transitus non pateat; aut ſi humoribus ita quaſi intertexta eſt, ut ab ipſis avelli neceſſe habeat; incongrue

1 ſtimulantium ad excretiones in morbis in genere

grue Naturam ad materiam talem excernendam ſtimulari, noxamque inde neceſſario progredi, quis non intelligit?

§. II. Si ergo in febribus tertianis, aut etiam extra illas in ventriculi, inteſtinorumque cruditatibus vomitoria vel purgantia adhibentur, ubi materia viscida ventriculo, aut inteſtinis adglutinata eſt, operatio eorum vel absque fructu perficitur, vel magnis Naturæ conatibus, ingentibusq; maſſæ ſangvineæ commotionibus, immo cum ſangvinis expresſione procedit, & ita vel hyperemeſis, aut hypercatharſis producitur: quoniam Natura ad excernendum excitata, materiam ad motum tam ineptam vi, & collectis quaſi viribus protrudere ac extorquere laborat.

2. in ſpecie vomitoriorum & purgantium in febribus tertianis aut in aliis ventriculi cruditatibus

§. III, In morbis cachecticis ac hydropicis, in quibus tanta ſubeſt lymphæ ac ſeri muciditas, ut propter vaſorum anguſtiam, materiæ vero crasſitiem vel difficulter, vel plane non per glandulas transire valeat, malum valde augeri poteſt, ſi absque debita lymphæ atque ſeri prægreſſa reſolutione, ſtimulantia tantum & purgantia propinantur. Provocata enim ad excernendum Natura motum quidem circa glandulas contractorium ſuſcipit, & materiam ad inteſtina protrudere molitur, materia vero ob crasſitiem & tenacitatem ſeſe protrudi non patitur. Interim dum Natura, ut humores ad inteſtina colligat, eosque deinceps evacuet, ſtimulantibus nihilominus ſolicitatur, neceſſe eſt, ut id tantum adfluat, quod adhuc fluidum eſt & ſubtile, remanentibus partibus crasſioribus & tenacioribus. Hac vero ratione humores crasſi ac mucidi crasſiores adhuc, ſpisſioresque, immo ad ulteriores viſcerum læſiones ac obſtructiones magis idonei redduntur.

3. purgantium ſtimulantium in morbis cachecticis & hydropicis

4. pellentium in obſtrictioni- bus menſium.

§. IV. In obſtructionibus menſium, quæ a ſangvine vel ſpiſſo, vel mucido oriuntur, incongua eſt ea Curatio, qua ſanguinis fluxus cum quadam quaſi vehementia, per medicamenta menſes poſitive pellentia urgetur, ſanguine ad tranſitum prorſus inepto. Quis enim noxam exinde ſubſecuturam eſſe non perſpicit? Manifeſtum quippe eſt, quod ſi ſangvis majori vi in partes impellatur, & propter celeriorem, qui a pellentibus producitur, motum, majori copia in partes irruat, duo facillime emergant mala; primum eſt, ut plus ſanguinis impellatur, quam propter ipſius ſegnitiem *tranſire* poteſt, ex quo neceſſe eſt, ut ſanguis ille, qui transmeare tam cito non valet, ſtagnet, & ad varios affectus ſpleneticos, hypochondriacos, hyſtericos, ſpasmodicos, immo convulſivos anſam præbeat: ſecundum malum eſt, ut ſangvis ille, vi in partes protruſus, propter ſpiſſeſcentiam in iis prorſus ſubſiſtat, easque obſtruat; unde vel affectus ſcirrhoſi, vel inflammationes provenire ſolent.

5. In obſtructionibus hepatis, lienis, nec non malo hypochondriaco ab incongruo uſu (a) Martialium quorum virtus ac uſus ſimul oſtenditur

§. V. Huc etiam pertinet illa medicandi incongrua ratio, quando quis obſtructiones hepatis, lienis, & malum hypochondriacum Martialibus curare conatur, nullo adhibito judicio de vera horum adfectuum cauſa, & de modo, quo Martialia illa effectum ſuum præſtant. Quanquam enim ſcopo aperitivo utplurimum adhiberi ſoleant; manifeſtum tamen eſt, maximam eorum partem eſſe adſtringentem. Et quanquam ſubtilisſimi quid in Marte lateat, quod virtutem adſtringendi nullam quidem, ſed diaphoreticã ſ. aperitivã habet; id tamen in comuni martialium præparatione nequaquam ita ſeparatur, ut non particularum adſtringentium plurima intermixta maneant, eaque ipsa virtute ſubadſtringente imprægnent. Quoniam

vero

vero non absq;causa auguramur, morbis illis, inprimis vero malo hypochondriaco plerumq; ſpaſtici quid ſubeſſe, partesque internas eſſe quadantenus adſtrictas; propterea non immerito morbum per accedentia martialia facile augeri judicamus. Quod ſi objicias, experientiam ipſam teſtari, quod martialia apud ſpleneticos ac hypochondriacos ſæpius cum fructu adhibita fuerint; & quanquam martialia poſitiue adſtringentia locum non inveniant, multum tamen illa conferre poſſe, quæ ita ſunt comparata, ut non niſi lenem quendam contractionis ſenſum in ipſis fibris proliciant: hac enim ratione diſcusſionem ſeu protruſionem humorum ſtagnantium promoveri commode poſſe: reſpondemus; quanquam admodum caute medico circa martialium uſum verſandum eſſe putemus, non abſolute tamen usum eorum damnamus 1) ſi debito modo præparata ſunt, 2) ſi medicus certus ſit, nullam ſtricturam viſcerum, viarumque auguſtiam præſto eſſe, 3) ſi non hæmorrhoidum aut menſium fluxus promovendus ſub his, de quibus nunc agimus, motibus lateat, & 4) ſi debita humorum præparatio ac reſolutio præmiſſa, & facta eſt. Quod ſi enim hoc rite non effectum fuerit quid proderit, motum illum ſpaſticum augere, ut materia ſtagnans propellatur, ſi illa ad motum eſt inepta? Equidem inficias ire non poſſumus, quod ſanguis interdum in hæmorrhoidibus obſtructis poſt martialium uſum iterum fluat, & quod hypochondriaci ac ſplenetici leuamen nonnunquam ex eo ſentiant: hoc tamen apud eos tantum contingere ſolet, qui viis, porisque patentioribus gaudent, ſanguinemque adhuc floridum, fluidumque habent; apud hos enim martialia fibras criſpando ſ. ad leniſſimam conſtrictionem diſponendo, ſeu tonum, ut vocant, roborando, adeoque ſanguinem exprimendo efficacia ſunt.

Ubi vero humores fluiditate debita deſtituti ſunt , contrarius effectus ſequitur: immo quanquam humores etiam ſatis fluidi ſint ,tamen interdum major , quam par eſt, pororum obſtructio ſeu conſtrictio, viarumque anguſtia & humorum retentio etc. effici poteſt, ſi martialia iſta in maiori doſi, aut apud patientes valde ſenſibiles adhibentur. Ex his patet, quam anceps & dubia ſit virtus martialium, quamque prudenter ac caute in uſu eorum procedendum ſit.

(b) volatilium urinoſorum

§. VI. Quicquid hactenus de martialibus diximus, id etiam de volatilibus urinoſis in iisdem morbis dictum volumus. Quanquam enim etiam ea ad aperiendum vulgo adhiberi ſoleant; Excell. tamen D. D. Præſes obſeruauit, quod eadem ratione, ut martialia aperitiua quæ dicuntur, fibras nempe afficiendo, agant, & quod proinde in hæmorrhagiis nimiis ſiſtendis, cum fructu posſint adhiberi. Ex hac eadem cauſa uſum eorum in febribus disſuadere ſolet, retentionem materiæ febrilis, viſcerumque corruptionem exinde præſagiens; id quod tumoribus oedematoſis ordinarie ſubſequentibus prodere ſeſe ſoleat.

6 Corticis China Chinæ in febribus

§. VII. De abuſu etiam Corticis Chinæ Chinæ aliquid dicendum erit. Hic enim ſenſum Naturæ admodum incongrue afficit, materiam febrilem intactam relinquit, eamque in partibus vitalibus ac glandulis, quas conſtringit, includit, ut adeo humorum in iis fiat ſtagnatio, partesque illæ obſtruantur; unde deinceps febris quartana, malum hypochondriacum, hydrops, hectica etc. ſequuntur.

7 lithontripticorum in affectibus calculoſis

§. VIII. Si Calculus renum vel veſicæ tantæ ſit magnitudinis, ut per ureteres ac urethram tranſire non posſit; aut figuram acutam vel aculeatam habeat, & lithontripticis impellatur, maxima ſæpe noxa producitur. Quemadmodum enim propulſio talis admodum incongrue ſuſcipi-

cipitur, ubi ſucceſſus intentioni reſpondere nequit; ita fieri non poteſt; quin magna motuum ſpaſmodicorum, dolorificorumque exacerbatio ſequatur. Calculus quidem e renibus in ureteres inducitur; aſt propter magnitudinem non educitur, illos vero valde extendens vel ſi acutus eſt ſaucians, ex dolorum acerbitate ægrotantem in mortis periculum præcipitat.

§. IX. Incongrue etiam materia in febribus malignis ab iis tractatur, qui per Venæ ſectionem illam educere conantur. Quanquam enim venæ ſectio, ſtatim in primo principio, in corpore plethorico, inſtituta, multas avertere poſſit ſymptomatum exacerbationes; attamen ſi vena curatiue in ipſo febris typo ſecetur, febrim turbare, noxamque inferre, aut ſaltem fruſtra ſuſcipi ſolet: id quod etiam de vomitibus ac purgationibus in illis excitatis, affirmamus. In his enim febribus materia adeo ſubtilis & halituosa deprehenditur, ut craſſo hoc euacuandi modo craſſam quandam materiam ſupponente, excerni non queat. Inſuper ea per uniuerſam ſanguinis maſſam ita diffuſa eſt, ut cum illa ſanguinis portione, quæ ex vena effluit, nequaquam exire poſſit. Accedit quod Natura hac ratione admodum in ſua intentione turbetur; quod in ſequentibus demonſtraturi ſumus.

8 Venæ ſectione intempeſtive inſtituta in febribus malignis

nec non vomitoriorum & purgantium abuſu

§. X. Quemadmodum ergo in morbis hucusque recenſitis materiæ ratio plerumque non, ut æqvum eſt, ſatis habetur; ita multi e contrario nimii ſæpe ſunt, in humoribus corrigendis aut alterandis. Et quoniam motuum omnium in morbis exorientium cauſam materiæ cuidam impuræ adſcribunt, hinc ægrotum tamdiu alterantibus, ut vocant, ſeu corrigentibus defatigare ſolent, usque dum morbum ita alterent, id eſt, corrumpant, ut motus illi quidem ceſſent, alii tamen eorum loco, & pejores

Noxa a nimia materiæ correctione & alteratione

qui-

quidem emergant; niſi forte Natura, dum corpus medicamentorum abundantia oppletum videt, univerſalem ejus expurgationem inſtituat, qua hæc medicamenta, ne humoribus noceant, ejiciat, eodemque labore ac opere reliquas impuritates, tanquam morbi fomitem ſimul evacuet: qua vero ratione ſanitatis reſtitutio non niſi per accidens ſequitur.

Noxa a Corruptionis falſo ſuppoſitæ curatione

§. XI. Quam infeliciter etiam illud curationis genus cedere oporteat, quod ob corruptionem humorum falſo ſuppoſitam ſuſcipitur, & ad quam ſubeundam eorum mixtio prorſus eſt inepta, quilibet intelliget. Quales corruptiones ſunt fermentationes illæ humorum, quæ acrimoniam generare dicuntur, nec non **obſtructiones** illæ ſeu ſanguinis ſtases, quæ in plurimis morborum ſpeciebus pro morbi causſis allegari vulgo ſolent; cum tamen nulla ſanguinis vera ſtaſis absque inflammatione contingere ſoleat, eaque tam frequens, præcipue in vaſis neque concipi posſit, ſi motus ſanguinis progresſiui vehementia perpendatur. Neque magis proſpere ille curationem ſuſcipiet, qui ſibi fingere velit materias, quas tamen ipſe nunquam vidit, nec earum exiſtentiam vel probabiliter euincere, nedum in corpore demonſtrare poteſt. Cujus generis ſunt materiæ, quas ex particulis ramoſis, hamoſis, rhomboideis conflatas eſſe fingunt. Quomodo enim hæ figuræ 1) in atomis, particulisque tantæ ſubitilitatis, ut oculum prorſus fugiant, concipi, & (2) in mixtione quadam conſtitutis locum invenire posſint, intelligi plane nequit. Quod ſi ergo Correctio corpusculorum eorum, aut læſionum illarum, quæ in Corpore, & forte etiam in univerſa rerum natura non exiſtunt, tam operoſe inſtituitur, & medicamenta in hunc finem fruſtra infunduntur; an non ejusmodi curatio pro incongrua immo

vel materiæ fictæ tractatione

noxia

noxia reputanda eſt, cum juxta eorum etiam, qui illa adhibent, ſententiam in corpore quid ab iis alteretur? Certe quia illam, quam ſuſpicati ſunt materiam, quoniam in corpore non exiſtit, aggredi neqveunt, aggrediuntur ſangvinem, ceterosque humores, inprimis autem ſenſum Naturæ vitalem; qui quoniam moleſtus, aut incongruus tactus eſt, varias turbas, varios motus incongruos ac erroneos parturit.

§. XII. Nunc tranſimus ad explicationem ejus noxæ, quæ ex incongrua curatione reſpectu ipſius Naturæ eujsque motuum reſultat. Et primo quidem loco collocamus eam curationis methodum, qua quis contra Naturæ intentionem morbique indolem quid machinatur. Hoc contingit venæ ſectione in febribus adhibita. In his enim præcipua Naturæ operatio conſiſtit in correctione vel in diſſolutione cuiusdam materiæ, non vero in ſangvinis ſinceri excretione, quam quidem operationem non aliter, niſi motu humorum progresſiuo perficere poteſt. Quod ſi ergo tanta motus humorum progresſiui interruptio, tanta mutatio per venæ ſectionem inducitur, ita confunditur, ac perturbatur Natura, ut typum, ordinemque in febri ſeruandum, facillime amittat; præcipue cum idea de excretione facta diu ipſi inhæreat, ad quam imitandam deinde ſemper proclivis eſſe animadvertitur. Hinc multo opus eſt ſtudio & labore, ut Natura in ordinaria ac debita operandi ratione conſeruetur; quare ejusmodi patientes, ſecata vena, in continua diaphoreſi ac ſudore ſeruandi ſunt, ut inæqualis ſanguinis diſtributio, quæ per venæ ſectionem effecta, motibusque vero febrilibus ordinariis impedimento eſt, auertatur; alias Natura facillime ad congeſtiones humorum, ſtaſesque formandas, quæ ad hæmorrhagias tendunt, vergit; & quoniam raro ad effe-

Noxa ubi peccatur contra Naturæ intentionem & morbi indolem

& quidem in febribus per venæſectionem

ctum perducuntur, motus facile in ea ſymptomata degenerant, quæ ſupra §. 5. Cap. præcedentis indicauimus.

z in moliminibus hæmorrhagiarum per venæſectionis omisſionem & quidem (a) in moliminibus ad hæmoptyſin

§. XIII. Quemadmodum vero hæc, quæ jam explicata eſt noxa ex venæ ſectione ſ. hæmorrhagia artificiali præter Naturæ intentionem inſtituta, oriri ſolet, ita noxa etiam inſignis nonnunquam exſurgit, ex eadem intermisſa, ubi Natura hæmorrhagiis adsveta, eaſdem ſed inconvenienti loco, intendit. Ita enim accidit, ut, qui in pueritia narium hæmorrhagiis ſæpius laborarunt, creſcentibus autem annis illis deſtituantur, illi loco ipſarum compresſionem quandam thoracis, aliaque circa pectus incommoda, tusſim ſiccam, raucedinem, & ſimul totius corporis lasſitudinem ſentiant: quæ molimina ad excretionem ſanguinis hæmoptoicam ſpectare ſolent. Si hæc itaque Naturæ intentio a medico non perſpiceretur, & ille morbum hunc vel pro ſimplici affectu pectorali, vel pro phthiſico exiſtimare, ægrotantique calida, Balſamica, Balſam. Sulphuris, oleum aniſi, aliaque applicare vellet, ſanguinis, quæ ſubſunt, commotiones iisdem valde augerentur, ac infelix ipſius eruptio per pulmones promoveretur; accedentibus deinde travmaticis ſeu antiphthiſicis & adſtringentibus, ſangvis in pulmonibus extravaſatus retineretur; ex quo inflammatio pulmonum peripneumonia, aut vomica, tandem vero phthiſis ſequitur. Si vero quis huic affectui, reſpectu materiæ & motus non incongrue obviam vellet ire, neque tamen, ut intentioni Naturæ, excretionem ſanguinis molientis, conuenienti ratione ſatisfaceret, ſollicitus eſſet, neque venæ ſectionem inſtitueret; ille vel fruſtra laborabit, vel leviter tantum ſymptomata palliabit. Quod ſi enim ſenſus Naturæ leviter tantum tangeretur & commotio quædam ſanguinis

vel

vel ab animi pathematibus, vel a corporis motu, vel a potu vini, vel ab externo aeris calore exiſteret, natura ſtatim priſtinæ intentionis memor, ſopitum motum repeteret, ipſique deinde eo pertinacius inſiſteret.

§. XIV. Ita res etiam ſeſe habet cum ceteris morbis, originem ſuam ex hæmorrhagia quadam vel intercepta vel neglecta ducentibus, v. gr. in capitis doloribus, inflationibus aut inflammationibus eryſipelaceis, in dentium, auriumque doloribus, in hemicraniis, vertigine etc. quæ hæmorrhagiam narium ſuppreſſam vel immediate, vel demum elapſo quodam tempore ſequuntur: aut quæ etiam absque prægreſſa hæmorrhagia in corporibus plethoricis proueniunt; in his recenſitis morbis, nec non in rheumatismis, motibusque ſpaſticis & arthriticis univerſum corpus pervadentibus, in eryſipelatibus periodicis, in apoſtematibus in corpore hinc inde emergentibus, in adfectibus ſcabioſis etc. a venæſectionum ac ſcarificationum conſuetarum neglectu proficiſcentibus: nec non in adfectibus hypochondriacis, ſpleneticis, flatulentis, colicis, iſchiadicis, nephriticis, hiſtericis, immo in ipſa arthritide, pleuritide ſpuria, podagra, gonagra, chiragra etc. ab hæmorrhoidum obſtructione vel retentione, vel menſium ſuppreſſione enatis.

(b) in moliminibus ad hæmorrhagias narium

(c) in moliminibus propter venæſectionis aut ſcarificationis neglectum inſtitutis

(d) in moliminibus hæmorrhoidalibus & menſtruis

§. XV. In omnibus hisce enumeratis morbis, ſi venæ ſectio, aut pro circumſtantiarum discrimine ſcarificatio negligitur, nec priſtina ſanguinis euacuatio revocatur, partim ea noxa verenda eſt, quam in præcedenti §. indigitavimus, partim multa adhuc alia damna verenda ſunt, incongrua inprimis curatione accedente, quæ intentioni Naturæ reſiſtit. Et quidem 1) ſi medicamentis ſtupefactiuis, narcoticis, opiatisque poſitiuis ipſis occurritur, morbus ita invertitur, ut motibus illis adfectus ſo-

§. per ipſum præpoſterum uſum medicamentorū (a) ſtupefactiuorum narcoticorum

(b) Antiſcorbuticorum acrium

ſoporoſi, vertigines, imbecillitas memoriæ, partium tremores, paralyſes, ariduræ, ſuccedant. 2) Si nonnulli eorum, ut rheumatismus, motusque ſpaſtici & arthritici pro ſcorbuto reputantur, & adverſus illos medicamenta antiſcorbutica, acria, cum regimine ſudorifico adhibentur, morbi humorum nimia commotione, valde augentur. 3) Quod ſi etiam adverſus eosdem medicamenta neruina nimis calida, volatilia, oleoſa applicantur, quam incongrue id fiat, quilibet perſpiciet, qui ad motuum eorum indolem reſpicit, & ad ſanguinis commotionem, quæ cum hiſce morbis conjuncta eſſe ſolet. Id quod experientia comprobat. Omnia enim eo curandi modo deteriora efficiuntur, dolores exacerbantur, morbusque fouetur & protrahitur. 4) Adfectus hypochondriacos, ſpleneticos, hepaticos, martialibus incongrue tractari, &, quæ inde noxa veniat, ſupra §. 5. jamtum expoſitum fuit. 5) Si in adfectibus colicis ac flatulentis ex prædicta cauſa enatis calida carminatiua, ſpirituoſa adhibentur, flatus multiplicantur, pasſioque colica potius augetur, quam imminuitur. 6) Adfectus iſchiadici atque nephritici, ſi ex errore pro calculo habentur, & medicamentis calidis, acribus, pellentibus corrumpuntur, in mictum cruentum & calculum abeunt.

(c) neruinorum calidorum, volatilium oleoſorum

(d) martialium

(e) carminatiuorum calidorũ, ſpirituoſorum

(f) acrium pellentium

Noxa ubi agitur contra motus utiles neceſſarios & quidem

§. XVI. Noxa etiam grauisſima eſſe ſolet, quando curatio immediate contra motus, in morbis ſeſe exſerentes, inſtituitur. Si quis in febribus inflammatoriis, pleuritide, peripneumonia, hepatitide, nephritide etc. motum inflammationis, & ex eo provenientes dolores narcoticis ſopire ſusciperet, mortem inferret. In aliis etiam febribus tam in malignis quam in benignioribus, opiatorum uſus, pro circumſtantiarum diſcrimine vel funeſtus, vel certe noxius deprehenditur. Hinc Sydenhamius experientia

1. in febribus inflammatoriis per narcotica

2. in aliis febribus

tia doctus & fretus, eorum uſum in febrium incremento atque ſtatu prohibet, & ante nonum vel duodecimum diem absque noxa abhiberi ea non poſſe teſtatur. Qui per opiata mederi febribus conantur, iis videntur ſimiles, qui dum quendam a latronibus inuaſum, eumque in vitæ periculum coniectum viderent, opem ipſi allaturi, accederent, ac manus ipſius pedesque ligarent, ne contra hoſtem ſuum agendo, robur, viresque perderet, ſed ut integris viribus trucidaretur. Ita ſane comparati ſunt, qui hoſtem Naturæ, materiam nempe febrilem, prætereundo, motibus tantum febrium aut inflammationum utilibus, immo neceſſariis, narcotica opponunt. Hoc non de ea tantum curationis methodo intelligimus, qua contra univerſum morbum pugnatur, ſed etiam, ſi medici intentio in uſu opiatorum aduerſus nonnulla tantum ſymptomata directa eſt, v. gr. adverſus agrypniam, anxietates, capitis dolores etc. Virtus enim narcoticorum ad certas tantum corporis partes reſtringi non patitur, ſed per univerſum motuum vitalium negotium ſeſe diffundit. Noxa, quæ exinde promanat, ex hactenus dictis facile cognoſci poteſt. Neceſſarii enim motus vel ſuffiaminantur, vel omnino ſuſpenduntur, & ſegnities ac ſtupor in ipſam etiam Naturam inducitur, quo illa muneri ſuo recte obeundo impar euadit. Inprimis alui obſtipatio, ac ſuppresſio urinæ infelici utplurimum ſucceſſu, ſequuntur, ægrotantes languore ſomnoque lethargico circa dies excretionis adficiuntur, aut ad febres lentas ac hecticas præparantur: in inflammatoriis vero corruptio ſphaceloſa in parte adfecta facillime ſuccedit.

§. XVII. In ſcorbuto, in lue venerea, in ulcere pedum, ſcabie, cruſta lactea etc. noxa efficitur, ſi repellentia adhibentur, unguinoſa, pingvia etc. ſiquidem hac ratione febres

3 in quibusdam aliis morbis per repellentia, unguinosa pingvia

bres, tum ores, aſthma, ſurditas, coecitas, epilepſia, tusſis, phthiſis, multaque alia incommoda facile gignuntur. In Actis Nat. Curios. Ann. II. pag. 314. recenſetur, dyſenteriam lethalem, ob ulcus pedum curatum; item epilepſiam propter eandam cauſſam; ex ſcabie ſicca retropulſa, aſthma & hydropem; ex ſcabie humida Diſpnoeam, & paullo poſt ſuffocationem, exorta eſſe.

4 in vomitu

§. XVIII. Vomitus præmature cohibitus relinquit cardialgiam, ventriculi imbecillitates, turbas circa digeſtionem, languorem totius corporis, aut febrim tertianam.

5 in diarrhoea

Diarrhoea intercepta parturit pasſiones colicas, flatulentas, abdominis duritiem, capitisque perturbationem.

6 in hæmorrhagiis per adſtringentia & opiata

Noxa, quæ ex hæmorrhagia narium, & fluxu hæmorrhoidali, aut menſium, adſtringentium vel opiatorum uſu inepte ſuppresſis, promanare ſolet, ex ſuperiori § II peti poteſt.

Noxa, quæ ex motuum erroneorum promotione venit, & quidem

§. XIX. Quemadmodum ergo læſiones tam variæ, tam graues oriuntur ex operationibus, quæ adeo neceſſariæ, utilesque ſunt, impeditis: ita noxa etiam non leuis inde eſt, ſi operationes illæ erroneæ promouentur. Hoc

1 in Congeſtione humorum circa caput

accidit, ſi in congeſtionibus humorum circa Caput & in catarrhis, exinde reſultantibus, errhinorum ac ſternutatoriorum abuſu adfluxus humorum augetur, & confirmatur, qui potius deduci aliorſum debebat. Et quanquam iis uſurpatis euacuatio quædam, hanc vero leuamen quoddam ſubſequi videatur, non diu tamen illud durat; ſiquidem qui iis utuntur leuisſima quadam irritatione, humorumque commotione exorta, eodem adfectu denuo corripiuntur. Quid? quod repetita ſæpius tali congeſtione, tanta, vel in partibus continentibus, ac ſolidis, vel in partibus contentis ac fluidis corruptio prouenit, ut nulla denique plenaria illius adfectus ceſſatio locum amplius inueniat.

§. XX.

§. XX. Eadem videntur metuenda in congeſtionibus humorum circa pectus, ſeu in adfectibus pectoralibus; quando expectorantium, ut vocant, abuſu adfluxus humorum ad pulmones, & excretio muciditatis per illos promovetur: hac ratione enim efficitur, ut Natura, ductum horum medicamentorum ſequens ordinaria excretionis loca relinquat, atque omnem muciditatis farraginem per pulmones educere laboret; quod absque visceris hujus periculo, ac absque phthiſeos ſubſecuturæ metu fieri nequaquam poteſt. 2. in congeſtionibus humorum circa pectus

§. XXI. In humorum ad renes congeſtione, inprimis vero in inflammatione renum eryſipelacea, quam nephritidem vocant, non minus inſignis, ſæpiusque irreparabilis noxa producitur, ſi quis ex errore hunc affectum pro calculo habet, pellentibusque diureticis & lithontripticis calculi expulſionem machinatur. Quoniam enim dicta medicamenta acredine quadam pollent, primo irritationem in renibus efficiunt, humorumque affluxum copioſiorem reddunt, porro etiam renes, eorumque tenuia vaſa corrodunt, & ſangvinis extravaſationem ac effluxum ſeu mixtionem cruentam producunt. Dum vero vulnusculum renibus inflictum, ob continuam humoris ſalſi & urinoſi transſudationem ad conſolidationem pertingere non valet, in ulcus abit, cujus ſanies cum ſalina mucidaque urinæ parte concrescens, primum escharam, deinde vero calculum, qui absque tali incongrua medicatione non ortus fuiſſet, format, ægrotantemque ad ſempiternos quaſi dolores damnat: quanquam enim calculus ſemel avulſus ac excretus eſt, alius tamen illi ſuccedit, novusque ex eadem materia ſemper producitur. 3. in congeſtione humorum ad renes

§. XXII. Hæc pro inſtituto noſtro indicaſſe ſufficiant; Concluſio huius tractationis

ant. Qui ulteriorem harum rerum cognitionem ac informationem ſolidiorem deſiderat, ex Diſſertationibus Excell. D. D. Præſidis illam haurire poterit, ad quas B. L. dum ſermonem de læſionibus ab incongrua curatione inflictis finimus, merito remittimus.

Caput VII.

DE
Methodo medendi, qua ſenſus Naturæ incongruus vel moleſtus evitatur.

§. I.

Methodus medendi generalis oſtenditur qua

DEmonſtratis itaque læſionibus, ex incongrua medicatione propter ſenſum incongrue motum, Naturæque moleſtum proficiſcentibus, adjiciendum quidem aliquid eſſet de methodo & ratione, qua medico in reparandis ejusmodi læſionibus utendum ſit: quoniam vero hoc inſtituti noſtri ratio non permittit, præterimus jam hanc tractationem, allegata tantum egregia Excell. D. D. Præſidis de Morbis corruptis Diſſertatione, qua ille Therapiam harum læſionum ſuo more, id eſt, ſolidisſime tradidit. Propterea in id potius enitemur, ut methodum medendi, quanquam in terminis tantum generalibus demonſtremus, qua ſenſus Naturæ adverſus ſeu incongruus evitari posſit.

Senſus Naturæ adverſus ſeu incongruus evitatur.

§. II. Hoc quidem quam optime Medicus præſtabit, ſi talem ſe exhibiturus eſt, qualem Cap. III. §. 9. depinximus, nempe ſi curationem ita inſtituat, ut ea cum opera-

perationibus Naturæ conveniat, atque adeo medicamenta congrua adhibeat; ſic enim iucundum in Natura excitabit ſenſum; quo facto cupide auxilium, quod ipſi offertur amplectentem, & ad quaſcunque operationes ſubeundas promptisſimam illam, ac obſequentem inveniet.

§. III. Dum autem nobiscum hæc penſitamus, gravisſimum ſeſe prodit obſtaculum, curationem congruam vel prorſus imposſibilem, vel difficillimam reddens, theoria nempe plurimorum de homine, de vita, de morbis, falſa, Medicorum ſeductrix, ægrortantium vero flagellum. Quis enim non perſpicit, quanti errores, quanta incertitudo, quanta mendacia in tanto opinionum discrimine committantur, quæ certisſima damna in praxin medicam non poſſunt non inferre. Hoc non ab ipsa medicæ artis veritate dependet, ac ſi illa in ſe ſpectata, tam obſcura ſit, ut perſpici non posſit, ſed tenebricoſa ac corrupta plerorumque mens in culpa eſt, quando quis non tam veritatis cupidus deprehenditur, quam contentus, ſi modo doctrina qualicunque imbuatur, quæ titulo doctrinæ medicæ recepta ſit: aut quando quis curioſitate magis, quam veritate delectatur. Quoniam vero evidentisſimum eſt, concluſionem veram ex falſis præmisſis per ſe provenire non poſſe, adeoque ſalutem ægrotantium in doctrina falſa ſeu imaginaria periclitari; hinc quemlibet, qui morbis mederi inſtituit, obſtrictum eſſe putamus, ut illam de homine habeat cognitionem & ſententiam, quæ ſufficienti veritatis teſtimonio & in animo ipſius, & præcipue ab experientia ſtabilita, & comprobata ſit. Quod ſi vero quis de veritate ſuæ doctrinæ per praxin dubius factus eſt, ille in conſcientia obligatus eſt, omnem operam adhibere, ut meliori & certiori cognitione imbuatur; quam deinde vel ex viva manuductio-

Difficultas curationis legitimæ

eiusque cauſſæ

K ne,

ne, vel ex eorum ſcriptis petere debet, quorum doctrina ſeu theoria experientiæ, certisque phænomenis practicis ſuperſtructa eſt, hanc enim ſi ſequatur doctrinam, ſuamque faciat, certus eſſe poteſt, ſuam, quam posſidet theoriam cum re ipſa convenire.

Signa theoriæ falſæ

§. IV. Documentum autem theoriæ vel falſæ, vel ſaltem inutilis ac ſupervacaneæ nobis ſit, ſi doctrina de motu, quæ lux eſt, & anima in cognitione medica, incongrue traditur, motusque corporis & animi tam longe ab invicem ſeparantur, ac ſi nulla ipſorum unio aut copula intercederet, animaque in corpore fruſtra lateret, aut tantum ſomniaret. Verendum eſt, ne ſi anima in theoria a corpore ſeparetur, ſeparatio illa multo magis in ipſa praxi fiat, ſi quidem praxis theoriæ debet correſpondere.

Querela de medicinæ corruptelis

§. V. Non poſſumus non hac occaſione dolorem noſtrum, quem ex tanta in perniciem ægrotantium, ſentiendi libertate percipimus, hisce conteſtari. Nobile enim eſt ſubjectum, Creatura Deo cara, circa quam medici verſatur cognitio & cura. Dolemus etiam illam plurimorum audaciam, qua hauſta quadam, aſt non ſufficienter expenſa cognitione, pro lubitu in corpus & vitam hominum agant, cujus tamen ultor, ſi frivole læditur, Deus eſſe ſolet. Non mihi unquam perſvadere poſſum, tantam homini a Deo, qui veritas eſt, qui mendacia odit, libertatem eſſe conceſſam, ut credere ipſi liceat, quicquid velit, & pro vero venditare, quicquid ſpecie quadam plauſibili queat colorari. Quodlibet enim peculiari ſuo gaudet fructu: veritas ſolatium ac utilitatem; mendacium vero, ſive craſſum illud ſit, ſive ſubtile, eo, quod mendacium eſt, ſemper nocet, verumque hominibus bonum conferre neutiquam valet. Hinc conſcientia Medici Chriſtiani ſub hoc quam maxime verſatur, ut ſollicitus

& modus eam tractandi

ſit,

ſit, non tantum de cognitione ac doctrina, ſed de ea vera atque utili, qua potens evadat, ad illius ductum curationes ſuas congrue ac ſalubriter inſtituere. Quicunque vero cognitionis ſuæ, quam mente concepit, veritatem, in experientia ipsa, ac praxi, oculis quaſi quotidie cernere poteſt, ille habet, de quo ſibi gratulari, Deumque laudibus prædicare debet.

§. VI. Poſito itaque fundamento, cui curationes inniti oportet, ſolido, neceſſarium eſt, ut Medicus & corporis & Naturæ indolem, ipſiusque in corpore opus probe perſpectum habeat, ut, quæ ipſi conveniant, vel non, & quænam ipſa abhorreat, aut admittere velit, recte intelligat. Tunc porro perſpiciat intentionem ſcopumque Naturæ in quolibet morbo præfixum, quidnam in ſingulis eorum operari aut efficere ſecum conſtituerit; quibusnam organis, & per quas vias ad finem tendere & pertingere ſoleat, quinam motus proprie ii ſint, quorum beneficio effectum aſſequitur, quinam vero accidentales quidem, ita tamen comparati ſint, ut ab iſtis eſſentialibus ſeparari ſeſe non patiantur. Tunc enim eo melius diſcernere poterit, quinam motus noxii, erronei, ſupervacanei appellari debeant, ſimulque quid agendum vel omittendum ſit, facile patebit.

Officia Medici

1. Corporis & animæ indolem intelligere

2. Naturæ intentionem ex motibus cognoſcere

§. VII. Neceſſe tamen eſt, ut motus ſupervacaneos ac inutiles a noxiis ſedulo diſtingvat, illosque, niſi cum pace Naturæ tolli poſſint, toleret. Equidem optandum foret, ut non niſi neceſſarii ac utiles producerentur: quoniam vero hominis poſt lapſum proprium eſt, EXCEDERE: ita motus etiam tales non ſemper ſecundum neceſſitatis proportionem ſuccedunt; ſatius tamen eſt, ſuperflui quid, quanquam ægrotanti moleſtiam pariat, patienter ferre, quam Naturam perturbare & multos adhuc alios noxios ſuperinducere.

Motus naturæ a ſe invicem diſtingvere

4. Conſvetudinis rationem habere

§. VIII. Inprimis autem in motibus perveſtigandis, ad conſvetudinem attendat: magnum enim eſt, quod illa ſibi in corpore jus vendicat; & dum conſuetudo altera quaſi eſſe ſolet Natura, nequaquam ipſi immediate reſiſtendum eſt: ſiquidem Natura conſuetudinem tenerrima fovet & obſeruat ſenſibilitate. Quid? quod motus illi alias quidem peſſimi effectus, malignitatem quaſi exuant, dum per conſuetudinem in Naturæ quaſi gremium recepti ſunt, ita ut tranquille, & absque ulla perturbatione a Natura exerceantur, & proinde metus periculi cujusdam ſubſecuturi prorſus abeſſe poſſit.

5. Accommodare ſe medicamentis naturæ & morbi indoli ac propoſito

§. *IX.* Morbo rite perſpecto, curationis methodum eam ſubjungat, quæ morbi indoli naturæque intentioni convenit, &, quoad fieri poteſt, iiſdem motibus, quos ipſa Natura produxit (niſi ea forte ex errore agat) prudenter, & cum judicio medico ad curationem perficiendam utatur.

6. Violentiam vitare

§. *X.* Ab omni violentia, niſi neceſſitas iubeat, omnino abſtineat, neque ſenſum, præcipue in acutis nimis pungat: omnia vero, quantum fieri poteſt, tranquille, debitisque adhibitis gradibus componat, & amice cum natura agat.

7. Medicamentorum vim exploratam habere

§. *XI.* medicamenta, quæ adhibere ſolet, probe habeat explorata, quomodo ſenſum Naturæ afficiant, & quantum in corpore agant, ut de eorum efficacia tutus ſemper, atque certus eſſe posſit. Ab illis vero, quorum effectus anceps, incertus, vel nonnunquam noxius eſt, prorſus abſtineat.

8. Modum tenere in adhibendis medicamentis

§. *XII.* Tutius etiam procedet, ſi doſes medicamentorum paruas adhibebit, ſæpius illas repetendo: ita enim Naturæ ſenſus non nimius provocatur; ſed ſucceſſive illa, ac tranquille ad operationes deſideratas ſubeundas perducitur.

9. Se ipſum, & curationem ſuam Deo committere

§. *XIII.* Ceterum univerſam curationem ſub præſidio Altisſimi adminiſtret, eique animum præbeat tranquillum, ſobrium, pium, quem ille ſancto occultoque Gratiæ ſuæ ductu, in cognitionem, in quolibet morbo neceſſariam, ac in veritatem perducere queat. Accidit enim, ut quis, optima etiam cognitione imbutus, ſi circa particulares morborum circumſtantias, & circa individua verſatur, a cognitione & conſilio nonnunquam deſeratur, & in errores delabatur, niſi tenebrarum nebulæ a ſupremo lumine in anima diſcutiantur.